

Елементи бр. 3 (јануари – март 2022)

ПОЕЗИЈА

МАРКО ВИДЕНОВИЌ

НОЌВА

Ноќва, штом в постела ќе скротиш,
мојот бакнеж, сон ќе ти дари
Штом снагата сонот ќе ја галне,
прегатката моја,
прекривка ќе ти биде,
нежна и топла,
да те грее, да те чува.
Низ сонот јас ќе те водам,
на места кај само ние ќе сме сами,
да те гушкам, да те галам,
со убавини да те дарувам.
А штом зората ќе стаса,
не плаши се мила моја,
јас повторно крај тебе ќе бидам,
врз цветот, во чашата со вино,
низ воздухот, во душата твоја.

Ноќ за себе
Што ќе ми е утрото
ако немам за што да се разбудам
Цветот, трн ќе ми се гледа
дур сонцето болка во очи ќе ми шиба
Што ќе ми е денот
ако немам крај кого да го врвам
Чекорот, тежок како кован синџир
врз душава префрлен ќе тежи.
Што ќе ми е ноќта
ако немам кому да посакам
лека да му биде

Месечината матна ќе е дур сјае
и сал немир ќе ми влева.
Што ќе си сум јас
И што ќе ти сум тебе,
Ако сам себеси не се прегрнам
Ако сам себеси не си простам
Ако сам себеси не се сакам
Ако не копнееш да ме сонуваш
Ако не сум во нечија молитва
Ако не умеам да се покајам
Ноќва е создадена за себепрегатки,
а по нив копнеж за ново утро
во кое трнот на цвет ќе ми наликува
дур сонцето кротко ќе ме гали
и во нов ден ќе ме внесува
кон нова ноќ дур ме занесува.

МЕВЛЕМ

Недостигаат денови поминати
врз зелени полјани,
на високи планини,
крај сини езера,
врз бели снегови,
крај софри богати и сиромашни,
проживеани со Луѓе Убави.
И не е ми е до софрите,
езерата и планините,
колку ми е до Луѓето
што крај мене веќе не се.
Тогаш не помислував
што ќе биде,
кога неког веќе не ќе го биде.
И бидејќи тогаш на тоа не помислував,
убаво си врвевме,
инаку со стравот ако се здружев,
сега пак некои тука ќе ги немаше,

а од пусти мисли со страв и несигурност
заматени и потиснати,
не ќе имав на што да се присетам
и со мислите во стравот ќе се удавев,
додека иднината ќе ја очекував.
Во исчекувања ќе се будев
и утрата со страв ќе ги броев,
а од ноќите ќе се плашев
дали утрата ќе ги осамнам.
Затоа минутата ја живеам
како да е залак највкусен,
а јас како алчен и најгладен,
со луѓе убави сум опкружен,
мевлем ми се за душава,
а од неубави одамна сум одалечен.
Сепак, некои Луѓе Убави
до болка недостигаат,
болка за која сè уште мевлем немам.

МОЈОТ НАРОД

Спие мојот народ,
заглавен во длабок и лош сон.
И не ме плаши сонот и поспаноста,
ами ме плаши,
среде кошмари и гадости,
што ич не се сепнува.
Помислив, мртов е народот мој,
но не е, блада и замижува,
а мртовец тоа не го прави
штом еднаш мртов ќе е.
Помислив, изморен е народот мој,
но не е, буден е оти штом вџеб ќе му чепнат,
тој вивнува и зоврива,
а штом некој е изморен,
сè ќе му украдеш само душата не ќе успееш.
Жален е народот мој,

жив е, а не живее,
насмеан, а тагува,
силен, но газен од слабацци.
Но и јас веќе не сум сигурен
дали овој народ е мој,
дали јас сум негов?
Не знам кој кому тука не припаѓа,
но надеж ми се две нешта,
Народот да ми се разбуди
од длабоката заспаност,
од гнаснава зачмаеност
или пак мене кошмаров да ми заврши,
па јас да се разбудам
крај народ чија крв не мирува,
врие и го размрдува,
го крева до небеса,
дур живее и се радува.

ВИОЛЕТА ТАНЧЕВА ЗЛАТЕВА

И ПОСЛЕ 26 ЈУЛИ

Зошто се будам од првата дремка
со размилено срце
од пискотниците засмеани
на младоста уште неприбрана дома?

Кој ми ги полни ушите
со крикови злодобни
на далечни птици
застанати на сртот на ноќта?

Од каде ми навеваат
тревожни лаежи на кучиња скитници
и шушкања на инсекти злокобни
во крошната на сонот?

Нели јули помина?

РОМАН

Никогаш нема да го напишам
Ќе си го чувам докрај во мене
Да ми расте во пазувите
да разлистува и да вишнее
да пушта пупки
да дрочи и зрее плодови

Самата ќе си ги истрадам
судбините на сите мои херои –
помирена дека не им се доаѓа
во овој полуден свет
од кој уплашено се кријат
во матката на зборовите

НАЈЛОШОТО (ЗА ЕДЕН ПОЕТ)

Бев принудена да живеам без нив
поради поприземни работи
тешко газејќи ја земјата
станата црно под ноктите
Што полошо од тоа може да му се случи
на еден поет си мислев јадосано
со ненаспани очи испраќајќи ги
умрените делови од мојата сина душа
Гинеа секој ден по малку
попарени од раните есенски слани:
ветувањата однесени со првите ветрушки
заборавените приказни и стихови
што не успеваа да го испревараат времето
неразбраните соништа извалкани со прав и пот
згазени во кал

Сочувствено ме гледаа
ликовите од реалистичните романи

Потсмешливо се кикотеа зад ладалата
романтичните хероињи
Само Мартин Идн ми ја разбираше болката
зашто знаеше: за некогo животот
е можеби полесен без нив, но нам
ништо поболно од тоа не може да ни се случи

Денес
по толку години
додека светот околу нас се рони
како крилца на мртва пеперуга
пак се гледаме со тажни очи
седнати со Мартин Идн
пред распуканите простори
и водите што рикаат во нас
разбивајќи се на нашите брегови
И молкома си кажуваме
дека имало и поголеми болки
и подлабоки рани
што само океаните
можат да ги поклопат

(НЕ)МОЌТА НА ЗБОРОТ

По кратко договарање нова лекторска работа
ги пикам хартиите в чанта и свртувам
по уличето што ме дели од постојката
Женска, колку е часот?
Со крајчето на окото што сирка над маската
здогледувам развеани коси со побелен корен
кои пекаат за ножици
два-три црни заба
колку за украс на кокалестото лице
и трипати по толку брчки
што ги наддаваат годините
Мила, убави работи те чекаат!
Не сум од тие што чекаат, сакам да ѝ кажам

јас сама си ги засукувам ракавите
Но знам дека човек не треба да си фаќа работа
со уличните гатачки што годиниве
ептен се намножија
Застани, душо да ти кажувам!
Зар има нешто некажано сестро
Освен она што не може да се опфати
дури ни со моќта на зборовите
Ова лудило недогледно што тлее наоколу и
длаби
длаби
во пристанот
да направи процеп
да влезе во нас
да нè разјаде

МАРИНА ИКОНОМОВА ШОКЕВА

РАЦЕТЕ НА ДРВОТО

На дрвото му ги пресекоа рацете.
Плисна зелената крв
со мирис на покосена трева.
Под дрвото
работниците од градското претпријатие
ја собираа во колички
лебедовата песна на паднатите ветки.
Таа пее за сонцето кое нема
на чии дланки да здивне од жештина,
и за ветерот кој нема
во чии пазуви да се смири.
Останавме сите осиромашени
за уште една утешителна пегратка.

КОГА СЕ СОМНЕВАМ

Кога почнувам да се сомневам една птица го затресува
крилото под мојот лев очен капак; пердувите што паѓаат

ја вознемируваат мојата истрпната внатрешност.
А продавачот на костени дофрла : пердувите се добар знак!
Ангелите се со тебе, вели, и те чуваат.

СЕЕДНО Е

(„Светот и јас“ ПНВ Публикација 2021)

Одеднаш, сè стана сеедно.

Сите кадрици во светот,
контурите на ридовите,
спиралата на полжавот,
пенливите грпки на потоците,
особено браздите во мојот мозок
се исправија во здодевна линија.

Заиграниот поглед
што како домашната мачка
палаво скокаше од предмет на предмет
почна понизно да ползи по килимот
како искаран пес.

И јас, од жабја перспектива
се гледам себеси во хоризонтала.

Дебела линија исцртана
на домашниот кауч,
со виснати раце и нозе
како свенати краци.

Еве ги трошките пита, ситната роса зејтин
од вчерашната риба
аха, и чепкалката за заби
што мистериозно ми ја снема од раката
и денес, како и утре,
како и кој знае колку утра,
удобно ќе си полежат
во своите лежишта на подот.

МИЛЧО МИСОСКИ

ПОСТОЕЊЕ

Сета осаменост на светлината
доаѓа како спомен или како опомена.

Небото во мене – врата отворена.

Денот ми шепоти
Приспивна за музиката на пијаните свирачи.

Ветувањето е лудост што ја пие снагата.

Од дното на човекот
штотуку изникната прелест
се прпелка пред сомнежот на постоењето.

Моите прозевања се надеж за голите патници.

И додека
ветерот пишува метафори
ги затворам очите и веќе ме нема.

МЕ БУДИ СТИХ КОЈ УМИРА ВО МЕНЕ

I. Соништа со дијаметар на прстен
се тркалаат по дамарот.

Ме буди стих кој умира во мене.

На паузата за доручек
од дланките истурам живи семиња разнобојни
да ги колваат птиците ранолетници.

Ме буди стих кој умира во мене.

Пладнето веќе се искрадува низ пукнатините од белите сидови
Понизноста прашува
колку светлина е потребно да се обои осаменоста.

Ме буди стих кој умира во мене.

Без зборови
со скромност на безделник
принесувам воздишки за последните патници на земјата.

Ме буди стих кој умира во мене.

II. Пред вратата
зелени патеки со модри цветови
и оној стих кој умира во мене.

Нерасонети ликови се измолкнуваат
од простирката полна со леснотија.

Се раздвижуваат намуртените можности.

На креветот
стари фотографии полни со прав и вистина
затворени во времето кое не знае за осуда.

Ме буди стих кој умира во мене.

Приквечер
старите сенки
невидливо го носат забравот, невиноста на
убавината која повеќе не е доживување
туку очекување.

ПАТОКАЗИ

На раскрсницата

сите прашања беа одговорени

нов момент на украдената вистина.

Во морето на неповторливоста

не постои непресметлива големина.

Се непознато веќе видено –

графит на ѕидот од соседната зграда.

В зори

страните на светот ги обележувам со 24 - часовни патокази.

На пладне

земјата станува сенка која ги поседува сите димензии.

Пред ноќта

се исправувам

се прекрстувам

гледајќи го небото

обоено во пурпур

од боичките на мојата ќерка.

СОБА БР 23

Денот поубав од утрото.

Ја отворам вратата број 23
во ходникот се е малечко
помало од секое неверување.

Огледалото не успева да ја застане мојата сенка
ја прескокнувам светлината
ме соблазнува нејзината кршливост.

Собата преполна со можности,
со дремливи сенки и ситни дребулии
разместени по законите на случајноста.

Отворените страници непозната патека за новите зборови,
новото волшебство откриено од вистината.

Сонувам се што знае зората
кординатите по кои истекува солта на земјата
сладоста на животот
испакната низ столбовите на одамна заборавените мостови.

WINTER SKY

Ден преполн со тишина.

Облаците мали коцки
истргнати од мозаикот на пладнето.

Голите снегулки
прават непознати пируети.

Боите стиснати една во друга
потопени во белината
ги привлекуваат сите линии
точки неоткриени
создавајќи светови кои не можат да се дофатат.

Осамените светлинки
скитаат во ноќта
ја раскинуваат
кршејќи ги стаклените сенки
изговорени во мене...

Никогаш доволно боја на платното.

КАРТАТА НА СВЕТОТ, ГОСПОДАРОТ И ЈАС

На картата на светот
јас сум убод од игла
е толку, толку сум голем.

На картата на сегашноста
се е во две димензии,
третата димензија сум јас
заробеник на надежта
кој се тетерави на врвот од иглата.

Молитва
помеѓу две трепнувања.

Ја молам случајноста
Господарот да не ја извади иглата
да не одлетам
да не пропаднам
да не заминам.

НА АГОЛОТ

На аголот од мојата улица,
чудовишта го делат времето
како да е леб од домашната фурна на дедо ми
одделувајќи резанки со големина на небо.

На плоштадот
играта на Боговите е толкување на фактите.

На масата
колач од заборавени мечти.

Капките вода на дланките прават оригами.

Пред прагот
секоја раскрсница
станува простор меѓу два брега.

Го затворам прозорецот

ОБОЈУВАЊЕ

Облаците веќе ја нацртале картата на времето.

Расфрлани белутраци, горе долу
по хоризонтот.

Од вратата на небото
свездена птица
ги довикува врвовите на планините.

Цветовите во градината
знамиња побратимени со децата на ветрот.

Над главата
заспани континенти

разбушавени парталави
расеани по мерата на случајноста
ја докажуваат блискоста на атомите.

Разделени мориња
се провираат меѓу хартиените бродови.

Реки засипнати
го разделуваат рељефот од камен.

Патеки изрезбани од сонцето
жедни за нашите чекори.

Се обоено - несторено.

10 МИНУТИ МОЛК

Не сонуваат само тие кои ги знаат можностите.

Времето е странец
своите пораки ги запишува
на балсамирани листови.

За она што ќе биде
лагата е сосем доволна забава.

Кога ќе исчезнат насоките
зборот е патот до дома.

МИЛОШ ЛАЗАРЕВИЌ

1.
ако е вистина дека е времето во себе празно
и дека мислата го изразува само отсуството на нашите чекори,
ако летањата на птиците кон небото
се скриена подвижност на телата вградени во варта
замавнувањето на ктоничните јазици во сеопштиот метеж

тогаш тајната за заминувањето
е сосема јасна.

водите што ги газам се бистри
камењата безбојни ги исфрлуваат на брегот дланките
кои долго ги грееме под пазувите.

сите приспивни песни
се на непознати јазици
и секоја вода е израз на твоите очи;
за нив,
меѓу зборовите постои несоопштлива такна
доволна за да ја разбуди можноста на еден нов живот,
каде што никој никому нема да му недостига.

посветено на Игор Вук Торбица

2.

мислев дека смртта
нема никаква врска со мене
само требаше да се сетам:
најмногу боли кога се враќаш

не постои простор на некогашната топлина
сите блискости заминаа на пат

не ги познавам луѓето што ги сретнувам
никогаш не гледам пред себе
од светот се достапни моите ребра
шмукам неколку лижалки на ден
и тогаш најмногу ми недостига зелената цуцла
и мојата мајка каква што била некогаш
на первазот, со чинија полна со тостирани сендвичи
како вели дека е уште рано, никој не доаѓа на пладне на роденден

смртта

тоа се заокружени слики на куќички на надувување,

евтини чоколади и кармини на образите
тупот на милиони кучиња
кој ме заспива
и моите очи се полни со одмор
тие слики нешто зборуваат
опипливо –
ништо меко освен сенките

3.

кога станувам наутро
звучите исчезнуваат зад дрвјата
некој се збогува на влезот:
и јас одбројувам колку и треба на вратата да се затвори
чекори по скалите, отклучување или свонење,
и движења на соблекување на облеката и ставање на јакната на закачалката.

во мене се ужасно смирено
гласовите имаат лице,
и секој чекор е суров,
ме тера да застамам и да не го отворам прозорот,
ме плашат гулабите на работ
се плашам од птиците што донесуваат смрт,
миговна или бавна
од која коските побелуваат под кожата
полоша од оваа што трае долго.

ноќе ребрестите сенки
се нишаат како шамак,
ги слушам како шумат,
скоро да го разбирам јазикот
што ги разденува пределите на сновидението
каде што покрај мене постои уште некој
заради кого не сум сам.

4.

ако погледот остане во просторот
доволно долго

постанува сеќавање

детето си игра на коцките на топлиот плоштад
околу него растат заточени дрвја
крошните се наведнуваат
останувајќи премногу високо
за милување

остануваат сами
заточени со мајчината насмевка
оклопени во времето
од кое детето
почнува да плаче

5.

кога ми е страв
од сидовите и туѓите тела во мракот
на малата болничка соба
каде што баба ми и дедо ми лежат
со широко отворени очи.

си помислувам како нема никаде ништо на овој свет,
златни искри во тревата на длабокиот мрак
согоруваат за мене непознат свет
во собата полна со невидливи движења
и сонот е закана,
во ходникот столовите велат
вде не сте добродојдени.

дејствија сведени на мочање во леген,
никој не се срами од голите членови
урината чади долго под креветот
и лицата во парњата како да се смешкаат.

кога наутро сестрата ќе тргне во визита
ги растргнува завесите;
се слушаат движења

но не знаеме дали тие значат живот
или нешто друго
нешто
што не смеам да го изговорам.

Препев од српски јазик: Сашо Огненовски

ГЛОРИЈА МИНДОК

ЗАШТИТЕН

Неговиот живот беше внатре во куќата,
Заштитен од покривот.
Додека пожарникарот влезе внатре,
Него го снема.
Тој поминуваше преку се што остана,
Потонати очи, заспани раце,
Мозокот со часови неупотреблив.
Човекот го обложи своето срце.
Тој многу внимателно го изнесува.
Тоа се уште чука и тој без здив прашува
Колку тага може да поднесе ова срце?
За тоа нема никогаш одговор.

ИСПЕЧЕНА

Со тркалезно тесто во моите раце,
Го тркалам твоето срце за да го израмнам ...
За да го спречам од удирање.
Црвенилото од крвта се претвори во восок,
Лепливо додека е влажно.
Го мешам со брашно за да се собере,
Имај во предвид, никогаш не си го имал ова.
Кожата е додадена за додтен вкус.
После пресекувањето на неколку вени,
Мојата креација е подготвена за печење.
Таа извадена од рерната, е целата крцкава,
Но прекрасна ...
Вратата е отворена и јас ја фрлам надвор,

За приците.
Исколвајте ја пријатели мои.
Очигледно, сите куѓе одлетале.

ШТО АКО Е ГОСПОД СТРОГ

Го барам вистинското месо без крварење,
Мојот глас слободен, виси на распетието,
Страста од овие усни разгорува гревови
За да ми ја згрутчи устата.
Распнувањата го прекршуваат секој ден,
Напикани се во фиоката,
Обираат прашина во магацинот за облека
Понекогаш Исус станува толку прашлив
Што неговото чистење станува проблем.
Прашината е толку густа што му дозволува да воскресне
Што прави тој, кива?
Можеби Исус ќе развие алергија,
Чудо на животот.

Препев од англиски јазик: Билјана Китановска

ЈУЛИЈАНА ВЕЛИЧКОВСКА

успеа ли да ја прочиташ песната што ја пишував па ја бришев ја пишував па ја
чкртав не со молив ни со мастило туку со косата носена од ветрот што идеше
од мраморното море прамени коса наместо зборови нов ракопис чудни
лелеави редови се редиа еден под друг се брануваа местата си ги менуваа се
создаваа и недооформени веднаш се бришеа се губеа незаживеани а веќе
умираа успеа ли да фатиш некој збор некоја мисла од тој хаос од тоа време
што тој чуден ветер го зеде со себе и го однесе ги слушна ли брановите што
наместо на брегот од моето срце се измиваа посејдон не дојде а го чекав
секој нов бран мислев ќе го донесе дека со неговите големи раце ќе ме
гушне и ќе ме однесе таа песна непесна остана таму во тој миг само со
прамењата од косата напишана и веднаш потем исчкртана засекогаш
избришана

се криев во сенките на таксим сама меѓу луѓе како ѕвезда меѓу ѕвезди во
толпата странци низ турканици трчаници и врева задушена од маски
слободно ечеше само своето на трамвајот и песната на младите курди
дервиши дијарбекир слободно беше и мачето што презриво позираше за
фотографирање во книжарницата што му беше дом слободни беа и децата
што сакаа сладолед а не трикови слободен беше и мојот чекор и мојата
мисла далеку од (г)орион далеку и од себе со некои чудни сеќавања небаре
туѓи или од некој претходен живот запомнети

која сум што сум во овој нов простор во кој ветрот ме донесе во кој паднав
од небо кога сè што гледаш е сè што сум без минато без зошто гледаш брчка
и лузна а не знаеш од што е ни од кога е гледаш вода а не знаеш дека била
оган гледаш дете а не знаеш дека било жена гледаш жена а не знаеш дека е
дете гледаш живот а не знаеш колку смрт носам во себе гледаш рака над
водата и безрезервно ја подаваш својата

МИЛЕНА МАРКОВИЌ

ДЕЦА

(исечок)

чук чук што што
чмаш глава имам глава
дај ми ја главата
скорец со око зло
крупата ја гледа
еј еј што што
имаш очи имам очи
дај ми ги очите
грда мачка мете
со опашка шуплив лист

ху ху што што
имаш јазик имам јазик
дај ми го јазикот
гулапче болно
се прпелка в река
ој ој што што
дај што имаш
ништо немам

ја зедев малата испотена рака
цвеќе собирала и дишела
се помолила страшно во себе
ти си зајак на љубовта ти си ждребе
ти си сонце и поток
си добила од мајка смутка
лека ноќ

малиот јован се плаши од мракот вели
сакам кај тато в кревет
плаче зема перница вели
сакам кај тебе мамичке
не можеш не можеш мама пуши
загледана низ прозрецот
вчера видов висок
другар од младоста беше скакулец
расклатан дрдорлив е сега
маж не можеш не можеш
немој да се плашиш
ќе ти читам за каубојците
како жолтко го уплашил магарето
па го изел месото па сакале
да го застрелаат па го спасил
малото братче од мечката
па нашол бесна крава и
ја втерал во трлото
па се борел со волкот па го
застрелале заради беснило но

нема врска се родил малиот жолтко и сега тие
го имаат малиот жолтко а овој го закопаа
мамичке каде си
тука сум во својата соба
пушам загледана низ прозорецот
таму на улицата млада жена проси
со бебе в раце
оди по средината на улицата
ја прскаат автомобилите со светло и капки
си мислам како би било на тој другарот
да му седнам во скутот и така
мамичке се плашам немој да се плашиш соколу
бато е в када дрка
ќе испие после лекови
татичко е в соба гледа снимка како тепаат некои луѓе
ќе легне рано да спие
мамичка гледа низ прозорецот
таму има еден мрачен премин
пијаниот се потпрел на сидот
си ја лади главата
мамичка ја чита приказната па ќе пуши
загледана низ прозорецот во се
што не доживеала
нема од што да се плашиш

Препев од српски јазик: Сашо Огненовски

ПРОЗА

ГАБРИЕЛА СТОЈАНОВСКА СТАНОЕСКА

ОХРИД ЛАКУС

Зградата на седиштето на Меѓународната астрономска унија во Париз беше речиси испразнета. Пурпурната квечерина навеваше освежувачки кислород и мирис на влажна трева низ единствените отворени прозорци на првиот кат. Додека младиот чистач, во веќе затемнетиот пуст ходник, оддалеку, со

нервоза ја набљудуваше вратата на последната – просторија број десет, внатре двајцата средовечни научника се подготвуваа да си заминат два часа по истекот на работното време.

- За големата смена ни збор? - еден уморен поглед испитувачки се потпре на трепките во тугите очи.

- Како што е договорено - другата глава потврди вртејќи се сосема малку в десно отстранувајќи го непотребното препрашување.

- А во службениот весник? – првите очи ревносно ја довршуваа својата должност.

- Само една реченица, - погледите во целост се преклопија – „На 16. 09. 2010 г. НАСА одлучи едно од езерата на Титан да се вика Ohrid Lacus во чест на истоименото езеро во југозападниот дел на Македонија.“

Отворениот полн регистар беше склопен и вратен на своето место на полицата.

- Се надевам ќе биде доволно за медуимите – кратка попатна корекција на изгледот во огледалото.

- Па... Охридското Езеро најстаро во Европа... најзначајно од биолошки аспект... објаснување за Титан – најголем природен сателит на Сатурн... Титан има повеќе езера од течен етан и метан... Би можеле да ги објаснат свој-ства-та на етанот и метанот... мирис, боја, точка на то-пење... или да пишуваат за Сатурн, за неговите прстени... Ќе се снајдат. Си ја знаат работата – раката го затвори патентот на актовката.

- Важно, нашето го завршивме – клучевите од автомобилот се свртија околу прстот.

- Така е. Доста е за денес – поглед кон небесните височини.

- И повеќе од доста - две загонетни насмевки, една по една, паднаа покрај рамката на прозорецот надолу кон тревникот.

- Се гледаме утре колега. Имај убава вечер!

- Исто и ти!

Вратата конечно се отвори и чистачот згужван на фотелјата во холот со воздишка стана и се упати кон нив.

- Goodbye!

- Au revoir!

- Arrivederci!

* * *

- Се сварив! Не можам да издржам повеќе!

- Не може Елена!

- А што да правиме? За неа дојдовме. Еднаш полни десет, нека се радува. Не ќе се караме на роденденот.

- Не е во ред. Го погизуваш мојот збор и цело утро е во вода. Вчера рекоа максимум триесет и шест, а сиурно има четириесет. Како ти се пушта детето сега во вода?

- Е добро де, јас не сум родител, само ти си... - и Никола ја сврте главата на другата страна што беше знак дека разговорот е завршен.

Далеку од нив Елена веќе уживаше во водата на Охридското Езеро кое оваа година беше ретко топло, дури и за вакви последни летни денови во средината на септември. Нурнуваше постојано и колку што ја држи здивот бараше ситни, бели, сјајни, мазни камчиња на дното. Неколку пати без успех, ама не се откажуваше. Штом ќе најдеше некое, со возбуда исплиуваше на површината да земе воздух и детално, од сите страни го разгледуваше. Потоа го ставаше камчето во џепчето на едноделниот костум за капење кој токму и заради тоа го одбра пролетоска. Овој пат во џебот веќе имаше едно, а под вода забележа две. Го стегна силно со левата рака малото триаголно камче и посегна со десната да дофати едно покрупно тркалезно што се белееше понастрана кога одеднаш пред неа се отвори огромно темно синило со безброј бели светкави камчиња. Ја уплаши таа неочекувана промена и побрза да исплива нагоре. Кога излезе на површината, се стаписа: надвор беше ноќ. Ноќ? Ка-ко е можно? Кога се стемни толку брзо? Уф, немам воздух. Се сврте на сите страни, ја немаше плажата, немаше коп-но, немаше ни планини наоколу. Само вода што се пре-ле-ва-ше со силен сребренкаст сјај... Какви се овие свез-ди што се огледуваат? Колку многу месечини одед-наш! И сите наредени како два полуѓеврека лево и десно од онаа огромна, наајголема месечина! Сигурно сум добила сончаница. Ќе умрам, а мајка ми и татко ми ги нема – помисли Елена додека потонуваше во езерото.

* * *

Рибарот ги крена веѓите и од збрчканото старечко че-ло пливнато во пот потекоа капки надолу по носот. Не му беше јасно. Во еден момент рибата ја тргаше јадицата, се бореше за живот, а веќе следниот ја извлече неподвижна и тешка, тег небаре. Ај, мајката! Ја поведе в рака за да ја испита, но... Оу! Веднаш ја испушти на земја. Ааа-у! Го изненади силна болка. До срце го жегна нејзиното студенило. Да му се сневиди! Дуваше во изгорената лева дланка и не можеше да си поверува на кожата, на очите, на своите искусни сетила кои виделе и превиделе сенешто во животот и речиси никогаш не го изневериле: смрзната?! Да видел Господ... На овие горештиње?! Со раката што не го

жежеше ја зеде јадицата и ја потчукна рибата два-три пати. Сунеше како да тропка по парче дебел мразулец. Леле мајко! Му затреба каменот и бапна врз него. Одеднаш вдолж грбот почувствува налег на таков студ што телото, уште пред да му заповеда, само од себе, му рипна и се сврти натаму. Иии!.. Така остана: со овргалени очи и подзината уста. Езерото го немаше. Огромна, недогледна дупка, провалија во земјата, зјапнала пред него. Црнките испаничено му бегаа по песокот, тревиштата, калта, камењата, карпите... Земјата во разни нијанси на црвено, кафено и црно се протегаше во недогледни челустни ширини и длабочини. Коритото беше празно, а пак како да не беше празно, како да беше полно со некое провидно беликаво студенило што трепереше и претекуваше. Ако ме лижне, ќе ме залепи на место. Се тргна од работ на провалијата и без да ги земе ранецот и јадицата почна да се оддалечува најбрзо што може. Како во кошмарите, му се чинеше дека колку и да оди, стои на едно место. Задишан приближа до малкумината на плажата што овде онде се излежуваа под чадорите читајќи весници или дремејќи засолнети од пладневното сонце. Бегајте! Посака да викне, но немаше здив. Застана да собере душа за да ги предупреди. Слепци едни, зарем не гледаат? Се сврте наназад. Кога таму - сините води на езерото се мрешкаа мрзеливо. Се струполи. Господи што е ова? Што е ова? - повторуваше одвај чујно тресејќи се неколку минути, а потоа како да си дојде на себе, се поднамести поубаво на земјата. Арно што не им свикав. Не ми е добро. Да викнам брза помош. Со десната рака го извлече мобилниот телефон од левиот џеб без воопшто да си помогне со левата оти уште го гореше. Само да не сум дамлосан, поможи Господе!

* * *

- Мамооо! - Елена извика на цел глас излегувајќи од водата.

- Што му е на детево? Ќе ги крене луѓево на нозе.

Десетгодишното девојче со трчање ѝ се фрли на мај-ка си и ја стегна силно.

- Што е мајкина? Што се случи? – непријатно изладена и малку вознемирена Љубица ѝ ја собираще водата со крпата.

- Ќе умрев! - испрекинато и задишано објаснуваше Елена. – Нуркав... знаеш, збирив бели камчиња. Одеднаш дно-то се смени. Во црната темница светнаа милиооон бели камчиња! Се исплашив. А кога испливав на површина, ќе умрев! Ноќ! Темно... а пак светло. Немаше жива душа. Ми снема воздух...

- Ајде смири се сине - Никола упорно го гледаше своето девојче замижувајќи заради блескотот над нејзина-та глава и се трудеше да сфати зошто излегла толку брзо од водата и во таква состојба.
- Ааа, си ги загубила нуркачките очила?
- Не, не...
- Не плаши се. Здравје, нема да те караме.
- Ама...
- Само си можела да бидеш повнимателна. Ќе ги побараме заедно.
- Тато! Ја немаше плажата, немаше ни планини наоколу. Само вода што се прелева силно сребрено... Мно-гу ѕвезди! И многу месечини одеднаш...
- Добро Еленче, смири се.
- Сите наредени како два полуѓеврека лево и десно од една огромна, најголема месечина...
- Полежи си сега кај мама. Ти реков, во најжешкото не се оди во вода...
- Ама мамо...
- Шшш... Си се изморила. Си се уплашила. Смири се, ќе помине, ништо страшно... - Љубица ја нишкаше небаре е бебенце, намигнувајќи му на таткото.

АНДРЕЈ АЛ-АСАДИ

ЕДНО СОСЕМА ОБИЧНО ОКТОМВРИСКО УТРО

Едно сосема обично октомвриско утро, Арлинд реши да се прошета по кејот на Вардар и да испуши еден џоинт, кој го беше смотал уште претходната вечер. Цела недела го чекаше овој миг. Веќе четири години како работеше во брзата помош. Телефонските повици пристигнуваа сосема неочекувано, затекнувајќи го Арлинд во најразлично расположение. Понекогаш мораше да рипне од креветот, врз кој се беше испружил за миг, само за да си ги одмори очите, и бргу да го облече палтото, истрчувајќи од зградата на болницата и главечки рипајќи во белото комбе. Понекогаш патуваше десетици километри само за да најде некој здробен пијаница, кој влетал во бездна, или маалскиот лудак што повторно трча гол по гробиштата. Работата не го поштедуваше ниту во најнеопходните мигови на интимност, кога Арлинд беше испружен покрај својата разголена девојка и слатко се смешкаше, со обновена верба во својата машкост. Немаше време ниту да се заплакне ниту да се замие. Ги навлекуваше

панталоните и бргу истрчуваше надвор. Арлинд работеше во три смени и понекогаш сакаше да се самоубие.

Ја заклучи вратата и се најде на улицата пред својата куќа во Гази Баба. Погледна во обете насоки. Немаше никого. Бргу го извади џоинтот и го запали. Длабоко вовлече. Го испушташе чадот, чувствувајќи како мускулите на лицето отрпнуваат, а рамената паѓаат удолу. Цела недела го чекаше овој момент, не можејќи да крене глава од работата во Брзата помош. Повлече уште еднаш и уште еднаш, но никако не можеше да го зграпчи оној миг на целосно препуштање. Се обсрна наоколу. Немаше никого, но куќите во неговото маало како да беа за половина метар повисоки од порано. Погледна во својата. Стара речиси сто години. Сидовите прокиснуваа на неколку места, а на покривот живееја гулаби. И таа беше за половина метар повисока од порано. Воздигна и полека појде кон крајот од улицата. Пушеше. Пушеше. Пушеше. И дур да трепнеш, се најде пред Иса-беговата џамија. Застана и го стави џоинтот во уста. Барајќи ја запалката, го забележа минарето на џамијата. Беше огромно. Многу повисоко од она на кое се сеќаваше. Му изгледаше на некое мрачно чудовиште што се беше скаменило токму во мигот на својот најголем занес. Го полазија морници. Стоеше и гледаше, со џоинтот во устата. Нешто шушна зад него и Арлинд бргу се сврте, забележувајќи човек со исклучително бела брада и црно палто. Го гледаше одозгора и зајадливо му се смешкаше. Арлинд вресна и главечки потрча напред, кон чаршијата. Што од страв, што од срам, постојано погледнуваше зад себе, уверувајќи се дека никој не го следи. Калдрмата му се чинеше мошне поширока и поубава од порано. Неговите мали стапала едвај успеваа да ги прескокнат длабоките засеци помеѓу камењата. Арлинд го забави чекорот, но не можеше да го забави срцето. Стравот го натера со најлукави трикови да се мушне помеѓу нозете на минувачите и да излезе на другиот крај од чаршијата. Бревтајќи, седна на работ од кејот и повторно го стави џоинтот помеѓу усните. Човекот што сите го знаеја како Арлинд сега беше висок едвај неколку сантиметри. Темната река течеше кон југ, а на спротивниот брег, можеше да забележи неколку боси циганчиња, кои се смееја и го довикуваа. Тажно се насмевна и ја зеде запалката. Уште многу малце беше останало од џоинтот. Арлинд го запали и силно вовлече. Исчезнувајќи во истиот миг. Испушениот џоинт падна назем и се стркала до работ од кејот. Двете баби што седеа на една од клупите, за миг замолкнаа и се втренчија во него. Циганчињата отрчаа кон своите картонски колиби за да го раскажат чудото, во кое никој нема да поверува.

(Од збирката раскази „Утрото на бессоните“ во издание на Бегемот, Скопје, 2021)

САША РАДОЊИЌ

НА МАРГИНИТЕ НА КАРАМАЗОВИ

Но, како што веќе знаеш, драг Фабијане, креденецот сепак заврши во мојот имот. Бог дефинитивно смислил се за нас – на нас е само да постоиме! Целиот мој опишан план, целиот мој напор, сето тоа беше непотребно! Ормарот ми беше наменет мене и вака или онака ќе доспееше каде што му е местото. Сепак, многу сум позадоволен што се изјалови птвобисниот план.

Таа вечер, до половина очаен, се давав во облаците од тутунски чад, кога засвони телефонот. Прво си мислев воопшто да ане ја кревам слушалката, чувствувајќи е потполно неподготвен за било каков разговор, но после минута неподносливо брчење на апаратот, сепак се јавив. На врската беше Амела, целата расплакана, задавена, хистерична.

„Ужас,, Ужас, Аксел! Каков ужас! Зошто тоа ми се случувамене? О, Господе Боже, зошто?“

„Амела, обиди се да се смиришза момент и да ми кажеш штос е случило!“

Шмркна неколку пати, потоа кивна и нешто поразговорливо изусти:

„Карло загина!“, повторно прсна да плаче.

„Како загина? Па попладнето бевме заедно!“

„Во колата. Полицијата тврди дека бегал од нив!“

„Каква глупост! Зошто Карло би бегал од полицијата?“

„Лаги! Се сами бесрамни лаги, Аксел! Твдрат дека е осомничен за низа нерасветлени убиства минатите години и дека веќе долго време го набљудуваат.“

Не верувам ништо... Ни збор ... Замисли ја таа бесмислица. Па ти најдобро знаеш до која мерка тој беше простодушен... Мораш да ми помогнеш да го измиеме тој срам од Карло. Ние муго должиме тоа! Разбираш?

„Да, Амела. Секако дрка разбираам. “

Ја спуштив слушалката ис е треснав во фотелјата. Дали е тоа возможно? Па, јас мора да сонувам! Кутриот Карло и Докторот се иста личност?! Мојот бенигнен пријател, неталентираниот доктор по физика, всушност бил расен професионален убиец.

Одвај успеав да се помирам со ваквата можност. Се чувствував насамарен – просто не сакав да поверувам, зашто да с еповерува значеше да се признае својата бескрајна површноост која се граничеше со бесктајна глупост. Но, неговото необјасниво богатство и денешното „случајно“ присуство на закажаното место зборуваа необично убедливо во прилог на она што не можеше ни да се насети.

Посебно ме поразува фактот дека во него од самиот почеток бил познат идентитетот на нарателот на работата, а можеше со леснотија да заклучи кому била наменета улогата на жртва. Како само с енасладуваше гледајќи ме онака смешно маскиран, искапен во потта на нервозата, како ли само уживаше намерно развлекувајќи го разговорот до часот на истекот на закажаната средба. Извесно е дека имал намера да ме пушти на уште неколку неуспешни средби со докторот, продолжувајќи ги и продлабочувајќи ги моите маки се до психолошкиот колапс. Си поигра со мене и ме понижи на најлош начин.

Но, веројатно најзабавните моменти што уште поизненадно му ги пружил животот му беа прекратени и развеани.

* * *

Сите подоцнежни збиднувања и не се вредни за посебно внимание. Случајот на Карло остана нерасветлен до крај, што имаше огромно значење за Амела. Нејзината увереност дека забуната настанала врз темелите на несреќните коинциденции ја подгревав и ајс со својата сила. И го предочував целиот тој апсурд со одбрани зборови, бројните исклучивости во обвинувањата кои го товарea Карло за монструозните, ладнокрвни убиства на невини луѓе.

Меѓутоа, истрагата многу брзо му засмета некому, па се, скоро преку ноѓ е ставено ad akta, со образложение дека активностите на истражните органи се засновани претежно на претпоставки и дека не се располага со ниеден цврст доказ. Добро за Амела, добро за сенките на Карло, а и за мене.

Недолсо потоа, и ја соопштив на Амела одлуката да с еповлечам некаде во внатрешноста и во апсолутен мир да ги продолжам истражувањата.

Многу внимателно, изразив желб, во спомен на Карло да го земам стариот креденец и шимпанзото Хуго, а Амела, трогната, одговори потврдно и топло ми понуди се друго што на било кој начин ме врзува за покојниот пријател.

Веќе ништо не ми беше потребно.

(Фрагмент од романот „Трактат за шеширите“, во издание на Соларис, Нови Сад, 2021)

БОЈАН БОЕВ

1.

Беше пролетта 1890 година. Сонцето уште не беше сирнало од зад Балканот, кога на полјаната на крајот од селото Стомна почнаа да се подготвуваат софрите. Огнот за печените јагниња беше запален, а бинлаците со ракија се ладеа во изворот. Жените сноваа наваму натаму и се туфкаа затоа што не знаеја како ќе соберат толку многу народ овде. Музикантите се собираа за да си ги наштимаат инструментите, пред да тргнат со свадбарите кон куќата на невестата.

Караславови живееја во мала куќа со двор и плевна каде што од рани зори беа заблеале двете јагненца што скоро се родија. Кољо Караславов беше одамна на нога за да го нахрани добитокот, да го исчисти и да го измете дворот, затоа што знаеше колку народ ќе се втурне денес кај нив и не сакаше тие да видат нечистотиите. Тој цела вечер не го фаќаше место во креветот. Се вртеше лево, десно, па и Караславовица не можеше од него да засpie. Се сеќаваше на Цвета кога беше мала и како трчаше крај него за да си игра. Куќата се ореше од детска смеа и од песни. А денеска требаше да ја даде за невеста. Очите му се насолзуваа при самата помисла дека неговата единствена рожба ќе си замине од татковиот дом. Навистина, немаше да си оди од селото, туку одеше да живее во друго маало. Но, во друго семејство, и ќе има и други роднини. Ах, колку го мачеше таа мисла, дека за последен пат станува на изгрејсонце и за последен пат ќе ги види очите на Цвета во таа куќа.

Го болеше срцето. Не знаше со каков ум се беше согласил да ја даде Цвета за невеста на Сајбиевиот син. Толку многу го мразеше ток сиромашен живот што му било пишано да го живее што го проколнуваше денот во кој се родил. Ако го немаше тој недостиг, немаше да трупа толку долгови кон својот иден зет. Туку, нели Сајбиевите беа чорбаџии во селото, па кај нив често селаните одеа да бараат заеми. Кољо толку многу се задолжил, што не знаеше како ќе му исплати на Сајбијата. И на тоа пусто пијанство една вечер, и наместо тоа, ја предложи својата ќерка за невеста. Сајбијата воопшто не се поколеба. Цвета му се чинеше убава, беше млада – само што беше наполнила псумнаесет години. А тој, нели веќе ги беше минал триесеттите, па другарите го сметаа за

стар ерген. Веднаш штом се согласи да ја земе Цвета за жена, му ја стисна раката на Кољо и му рече:

„Сите долгови кај мене ти се платени.“

Кољо три дена не се појавуваше во куќата. Излегуваше рано наутро и се прибираше дури кога ќе зајдеше сонцето. Не можеше да ги погледне в очи ни Цвета, ниту пак жена му Минка. Како да им каше дека си го продал своето чедо за да си ги исплати сите свои долгови? Се се правеше дека има да заврши многу работа, дека е многу зафатен и дека затоа нема време да се прибере. Но, најпосле веќе требаше да ја каже вистината. Ја испи во една голтка чашата со ракија и рече дека ја ветил Цвета за жена на Сајбиевиот син.

„Кољо, што си направил ти? Нашата Цвета? Цветчето наше ли?“ се развика Минка.

„Веќе дадов збор, Минке. Не можам да се откажам.“

„Ама како бе ти? Нашето чедо си го продал!“, таа започна да си ги кубе косите од мака. „Ах, мојата мила Цвета!“

Кољо веќе ништо не зборуваше. Си налеа уште една чаша ракија и наеднаш ја голтна. Со крајчето од околото ја виде Цвета која застанала на прозорецот. Гледаше кон месечината и ноќното небо. Не кажа ни збор. Како да се мачеше да се помири со судбината која нејзиниот татко и ја беше одредил. Не му кажа ниту еден лош збор. Не го прекори за тоа што и го направи, не го замрази, туку со грижлив глас му зборуваше. Но, не му кажа ни дека го разбира. Не му кажа дека се помирува со судбината. Тоа Кољо најмногу го болеше. Гледаше дека детето страда за да ја проголта болката и да го носи тоа бреме во себе се до крајот. Со мака гледаше како и се менуваше погледот. Колку помалку време остануваше до свадбата нејзиниот поглед стануваше се поматен заради сите солзи коишто останаа неисплакани.

Во куќата се слушаше липање. Минка беше во одајата на ќерка си и ја китеше за нејзиниот свадбен ден. И помогна да си ги облече празничните облеки, и ја сплете црната коса во плетенка, и закачи во косата росни китки, и стави ќердани на вратот. Ја гледаше и не можеше да поверува дека ќе остави нејзиното убаво девојче да се омажи за Сајбиевиот син. И плачеше. Не запираше да плаче и да си ги забришува очите со дланката. Шмркаше и го гледаше студеното лице на Цвета.

„Толку си убава Цвето. Поубава невеста во ова село не виделе досега. Сигурна сум.“

Цвета молчеше. Очите со боја на зумбул и гледаа надолу и беа замрежени од солзи. На вратот и беше врзано невидливо јаже и ја гушеше и таа не можеше да земе здив. Во тој момент не можеше да каже ни еден збор. Мајка и ја допре за брадичката и ја натера да го подигне лицето кон неа. Ја погали. И се насмевна.

„Многу мислев Цвето, но најпосле се решив да ти дадам нешто.“

„Мајко, јас не сакам дарови повеќе. Толку многу работи ми даде за свадбава, а јас дури не сум ни помислила на тоа да се мажам.“

„Знам, чедо, знам. Но, она што сакам да ти го дадам е нешто друго.“

Минка отиде до вратата и сирна. Кољо се уште беше надвор. Ја затвори вратата и се врати кај Цвета. Извади од сукното дрвено шишенце и и го даде на ќерка си. Цвета го зеде шишенцето во рацете и го загледа.

„Розово масло ли е тоа?“

„Не, Со него можеш да се спасиш од својот маж.“ Настана молк. Цвета со недоумица гледаше во очите на мајка си. Минка проговори потивко: „После свадбата, кога ќе се качите во одајата, стави му го овој отров во чашата и натерај го да го испие. После ќе кажеш дека многу се возбудил заради брачната ноќ и дека затоа срцето му престанало да му чука. И ти ќе бидеш омажена само за една ноќ. Пак ќе си бидеш слободна, Цвето, но ќе имаш и имот. Веќе ќе бидеш Сајбиева снаа. А понатаму ќе можеш да се омажиш за оној што ќе си посакаш ти. На друг начин јас не можам да те спасам од таа судбина. А пак мајчиното срце не може да поднесе да те гледа така несреќна.“

„Јас не сум несреќна, мајко. Штом сето ова го спасува татко од долговите, јас ќе се мажам.“

„И ќе живееш со оној мисир до крајот на животот? Точно е, имаат пари, ниви колку што сакаш, народ што работи за нив, ама ти него не го сакаш.“

„Ти, го сакаше ли татко пред свадбата?“, праша Цвета, а Минка ја гледаше и молчеше.

„Други времиња беа тогаш. Ама потоа го засакав. Сега не можам без него“, кажа на крајот таа.

Чукна надворешната врата. Кољо влезе во куќата, а Минка потскокна уплашена.

„Скриј го шишенцето“, и рече на ќерка си. „Да не го види татко ти.“

Цвета го пикна шишенцето во пазувите и тешко воздивна. Мајка и го слушна гласот на Кољо којшто ја повикуваше и излезе од одајата. Невестата остана сама. Отиде до огледалото и се погледна во него. Убава беше и без тие облеку. Уште малку и ќе ја направат невеста, а потоа, кога ќе го извади невестинското

руво од себе, таа ќе биде Сајбиевата снаа. Ги стегна забите за да не се расплаче. И не, не и се плачеше толку што ќе биде омажена, туку затоа што детството веќе и заминува и сега на неа ќе се гледа поинаку. Ќе треба да води куќа и да се грижи за маѓот.

Веќе нема да има седенки. Веќе нема да оди да пее со нејзините пријателки и да игра ора крај запалениот оган на плоштадот. Момчињата веќе нема да ја загледуваат. Ами Стојан? Ах, и тој веќе немаше да ја гледа со тој негов поглед! Толку многу насмевки Цвета му испраќаше, парче од косата му даваше него пред сите ергени во селото. Но, откако разбра дека ќе ја дадат за Сајбиевиот син, очите на Стојан веќе не ја видоа. Ја мразеше ли, се прашуваше таа. Сигурно си мислеше дека мајка и и татко и одамна ја биле ветиле за Сајбијата, па сега тој да оди да си игра напразно со своето вљубено срце ...

Цвета ја стави раката во пазувата. Почувствува студенило таму каде што беше шишенцето со отровот. Тука беше решението на нејзиниот проблем. Тоа ќе ја ослободеше од маките што ги трпи и од оние што и се задаваа на нејзиниот пат. И не, не беше способна да му го даде на својот маж отровот да го испие. Тој пак, за што беше виновен тој? Татко и ја беше дал доброволно, а тој се согласил да се ожени за неа. Затоа Цвета се мислеше дали тој воопшто да ја испие таа смртоносна голтка и се така да се заврши. Ете, во свадбено руво ќе ја земат, во нејзината одаја каде што си го поминала целото детство. И ќе си замине од овој свет недопрена, непорочна. Слободна.

Од горната страна на маалото зачукаа тапани. Се собираа соседите пред куќата на Караславови и веќе почнуваа да се вијат ора. Од кај баирот се задаваше свадбениот бајрак со сватовите. Веселиот џагор се носеше наоколу, а срцата на Кољо и на Минка беа свиснати од мака.

„Цвето! Цвето!“, викаше мајка и влегувајќи во нејзината одаја. „Цвето, идат!“ „Гу слушам!“, одговори невестата сиркајќи од зад завесата. „Готова сум.“ „Не заборавај што ти дадов, Цвето“, и ја стисна раката мајка и. „Ти самата реши што ќе правиш.“

Цвета кимна и повторно погледна низ прозорецот.

Кољо и Минка излегоа на вратата за да ги дочекаат гостите. Музиката ги заглушуваше гласовите на селаните и ги поттикнуваше да играат. Најнапред на процесижата беше тој – Сајбиевиот син, младоженецот. Се викаше Лозан. Беше висок, силен како карпа. Облечен во свадбена носија и со црвена капа на главата накитена со шимшир и пауново перо. Од под тенкиот мустаќ му се рашируваше насмевка.

Во десната рака ги држеше уздите на коњ бел како снег кој одеше бавно следејќи го неговото тепмо. На грбот од животното седеше свекрвата – Сајбијката Гена. Таа беше на возраст од скоро седумдесет години и нозете воопшто не ја држеа. Додека да го натрупаат богатството со нејзиниот маж, таа си го изгуби здравјето по нивите и по шталите. Затоа сега толку тешко се движеше. Она што сите го забележаа и не го одобруваа, беше дека таа се беше облекла во црно, од главата до петиците. Вистина е, таа ги жалеше својот маж и првородениот син, но денеска беше свадбата на Лозан, па не беше добро да биде облечена во црно. Но, таа знаеше што прави и никој не можеше да ја разубеди.

„Добродошла, сваќе!“, и се обрати со наместена насмевка Кољо.

„Добро ве најдов сватови!“, рече Гена. „Дојдовме тука да ви ја земеме невестата.“

„А, ќе ја видиме таа работа“, се насмеа Кољо. „Еве тука имам една невестинска обувка, па ајде да видам колку пари ќе се соберат во неа.“

Лозан пристапи напред со самоуверена насмевка. Извади пари од пазувата и почна да ги става во обувката, толку колку што можеше да собере во неа. Скоро ја имаше наполнато кога Кољо му даде знак да престане. Сите почнаа да ракоплескаат, а оркестарот повторно засвири кога домаќините ги поканија свадбарите да влезат во куќата. Лозан и помогна на мајка си да се симне од коњот и ја натера да се потпре на него за да можат да го преминат прагот на Караславови.

Во дворот беше подготвена трпеза. Гостите можеа да се послужат, додека Лозан, мајка му и нивните најблиски влегоа во куќата за да ја земат невестата. Цвета ја изнесоа на раце со црвен вел на лицето. Таа повремено си ги сокриваше тажните очи, па така народот мислеше дека е таа многу среќна. Ја качија во една кочија заедно со Лозан. Зад кочијата влечена од два коња одеше целата врваница од народ кон селската црква. А музиката не запираше и не запираше додека невестинското срце се кинеше од маќа.

Лозан се престаши и ја допре белата рачичка на својата млада невеста. Таа му се причини толку студена што повторно му стана незгодно.

„Студена си. И трепериш“, и рече тивко на увото.

„Незгодно ми е.“

„Од што? Од мене ли?“

„Не. Толку многу народ дошол заради нас.“

„Наскоро се ќе заврши. Тоа е само еден ден. После сето ова ќе останеме само ние двајцата“, се насмевнуваше тој.

А под велот, Цвета си ги поткасна усните од страв. И за тоа мислеше толку долго. Ја плашеше мислата дека ќе остане сама со Лозан. Не знаеше што да прави. Не знаеше ништо за тоа што се очекуваше од неа. Повторно се сети на шишенцето во пазувата и на зборовите на мајка си. И требаше само храброст за да го направи она што требаше да го направи.

Венчавката помина, а потоа сите дојдоа на полјаната каде што од изутрина се прошетуваа жени за да готват и да ја подготват долагата тепеза. Беше покането целото село на свадбата и мораше да има многу храна. Младоженците беа ставени на највидното место, а покрај нив нивните роднини и пријатели. Цвета изгледаше безволна, ни еден залак в уста не беше ставила. А Лозан се смееше и наздравуваше за сите да видат колку беше среќен. Минка и Кољо отстрана ја гледаа својата ќерка. Од мака, Кољо се налеваше со ракии, така што жена му почна да го кара дека многу брзо ќе се испијани. Но, тој не сакаше да чуе што му зборуваше таа. Тешко му беше на душата и затоа сакаше малку да му олесни од ракијата. Свекрвата Гена, пак, се радуваше на среќата на својот син. Во нејзиниот живот и останал само тој. Молеше да и дојде снаа, па малку да и се заубави животот.

Требаше да бидат направени сите ритуали на свадбата. Лозан и Цвета го скршија лебот над своите глави, така што поголемото парче остана кај него. После Гена пред нозете на невестата стави лонче со вода во коешто пливаа бели и цврни каранфили. Невестата го турна со ногата и цветчето коешто беше најблиску до неа беше црвено – значеше дека првата рожба ќе им биде машка. Останатие часови поминаа во песни и танци Младото семејство доби безброј подароци и благослови. Досега немало во селото таква раскошна свадба. Народот после тоа многу долго ќе зборува за неа.

Лозан на раце ја пренесе својата млада невеста во новата куќа. Ќе живеат во татковиот дом. Тоа беше голем имот, на два ката. Дворот се ширеше дури до шумата. Имаше засадени зеленчуци и овошни дрвја кои преку летото даваа многу плодови. Во една доградба лево блееја овци, а кокошките насекаде потскокнуваа. На тремот пред куќата имаше миндер покриен со црвен ќилим. Понекогаш, во топлите августовски вечери, Гена многу сакаше да спие таму. Нозете на Цвета го допреа подот на главната соба со огништето. По целото тело ја полазаа трпки. Беше уплашена. Не знаеше дали некогаш ќе се навикне да живее тука. Тоа беше голема куќа, но студена, мрачна. Како да е создаден за во неа да живее многу челад, но во неа живееја само Лозан и неговата

мајка. Тука имаше миндер, мала софричка и еден чекрк до сидот. Во дното се гледаше врата која водеше до одајата на старата.

„Студено ли ти е?“, нежно ја праша Лозан. „Да запалам ли оган?“

„Не, добро ми е.“

„Ние ќе живееме на вториот кат, а мајка си спие овде. Ете, онде се скалите.“ Тој покажа кон стрмните дрвени скали кои водеа нагоре.

Цвета зачекори бавно по ќилимот до скалите. Се качи по нив слушајќи го различното крцкање на секој свој чекор. Горе имаше ходник и две соби. Подот беше обоен во црно, а сидовите – варосани во снежно бела боја. Мирисаше на дрво и на сушени миродии затоа што од таванот висеа билки кои Гена ги употребуваше за гозбите. Лозан ја отвори вратата од одајата. Влезе прв и ја запали газииената ламба за невестата да влезе на светло. Внатре имаше голем кревет, ковчег и девен креденец висок до таванот. Зад раширените завеси се гледаше широк прозорец низ кој Цвета си замислуваше како ја будат сончевите зраци.

Лозан ја пружи раката кон неа. Таа се двоумеше, но на крајот му ја подаде својата рака. Тој нежно ја повлече внатре и ја затвори вратата. Со срце силно расчукано невестата седна врз ќилимот и почувствува како целиот свет и се завртува од голема непријатност. Лозан застана пред неа. Со насмевка и го подигна велот кој целиот ден ги беше сокривал заматените очи. На светлината од ламбата невестата му се чинеше поубава од секогаш. Со дланката од раката и го погали образот. Неговата груба кожа остави црвени траги по нејзиниот бел и нежен образ.

„Колку си убава“, рече Лозан и посака да и го бакне лицето, а таа си го помести лицето настрана.

„Ми се пие малку вино. Има ли?“, праша таа. „Денес од незгодно не сум ставила ни залак в уста, ниту пак една голтка.“

„Вино ли ти се пие?“, се изненади Лозан.

„Никогаш не сум пиела вино. Татко ми не ми даваше. Но, сега нели веќе не сум кај него ...“ се обиде да се насмее Цвета.

„И јас ќе се напијам вино. Сега ќе донесам.“ Лозан брзо излета од собата.

Цвета остана неподвижна на своето место. Ги беше скрстила рацете, а во нив го стискаше шишенцето со отров што и го даде мајка и.

По малку Лозан се врати со бинлак црвено вино и со две чаши. И наlea прво на невестата, а после себеси. И подаде една чаша и ги кренаа чашите за здравица. Тој веќе беше испил толку ракии на свеченоста што му требаше

само малку да му се завртиво главата. Веднаш ја испи чашата. Цвета исто така се натера да ја испие својата чаша. После стана од креветот.

„Ајде уште по една чаша. Јас ќе турам“, се насмеа таа.

Ја зеде чашата од ковчето и повторно наполни вино за себеси и за Лозан. Пред да му ја даде неговата чаша, го отвори шишенцето со отровот и запирајќи го здивот почна да ја истура содржината во виното без тој да ја види. Лозан ја тргна за фустанот со палав израз на лицето. Како да сакаше да и каже дека е тој веќе подготвен за нивната прва вечер како младенци. Цвета се потресе од тој гест и го испушти шишенцето на подот. Отровот се разлеа.

„Што е тоа?“, Лозан се исправи како попарен од креветот. Се наведна да го земе шишенцето, а Цвета го гледаше преплашено. Тој ја помириша течноста и не почувствува никаков мирис. Стави капка на прстот и ја лижна. Се намурти од горчливиот вкус и плукна настрана. – „Отров? Сакаше да ме убиеш?“ – гледаше зачуден кон својата невеста.

Таа молчеше. Брадичката и трепереше. Од очите почнаа да и капат солзи. На Лозан тоа му беше доволно за да разбере дека претпоставките му беа точни. Го фрли шишенцето на подот и ја зграпчи Цвета за половината. Ја фрли врз ќилимот на креветот и се качи врз неа. Таа направи неуспешни обиди да го отргне од неа, но тој беше силен и здрав маж.

„Немој, те молам! Не сакам!“, липаше таа под него.

Но тој не сакаше да чуе ниту за миг, Ја стави раката врз нејзината уста без да се заинтересира за солзите ја направи своја жена.

2.

Минка цела ноќ не можеше да засpie. Во ушите се уште и удираа звуците од тапанот. Толку беше уморна кога се прибраа со Кољо што веднаш се струполија на креветот за да се одморат. Но, сонот не и доаѓаше. Се вртеше де налево, де надесно. Полната месечина доаѓаше низ прозорецот до неа и и блескаше во уморните очи. А од другата страна Кољо, колку и да беше пијан, исто така не можеше да засpie. Таа го слушаше како воздивнуваше и како одвреме навреме поткашлуваше. Најпосле тој стана и тргна кон вратата.

„Каде одиш, бе, Кољо?“, се поткрена Минка за да го праша.

„Не можам да спииам. Ќе одам надвор.“

„Ела, легни си овде. Ако не спиеме, ќе се одмориме.“

„Не можам, Минке. Ме фаќа с'клет. Ти лежи си.“

И без да дочека уште некој збор од жена си, тој излезе од одајата. Минка повторно легна. Но, овојпат друго ја вознемируваше. На дрвото пред куќата застанала кукавица и силно закука. Срцето на Караславовица се свитка како топка. Дали Цвета го отру Лозана? Утре наутро сакаше да разбере. За миг зажали што и го даде шишенцето. Се прашуваше што и требало да се меша во тие работи. Сепак, жените никогаш немале право на своја волја. Се мажите одлучувале што ќе се случува со нив. А штом Кољо одлучил да ја мажи Цвета, така требаше да биде. А сега пак, ако таа веќе го убила, нема ли луѓето да се сомневаат дека тука не е чиста работата? Кукавицата си отиде дури на разденување. Тогаш Минка можеше малку да дремне.

Некој зачука на вратата. Караславовица скокна уплашена и се загледа во одајата. Си рече дека можеби и се присторило, но после некој пак почна да чука. Го слушна гласот кој викаше:

„Чичко Кољо! Тетка Минке! Чичко Кољо!“

Таа стана од креветот и брзо се облече. Се чудеше каде отишол нејзиниот Кољо што не ја отвора вратата. На прагот од куќата беше дошол Киро, петнаесетгодишно детиште коешто живееше до Сајбиевите.

„Кај си тргнал вака рано, бе, Кириле?“, го искара Минка триејќи си ги очите.

„Тетка Гена, Сајбијката ме испрати да ве викнам. За крвта на младоженците.“

„А, да ...“, се замисли таа. „Ама тие уште не станале?“

„Е па не. Ама ако уште се мавтаме овде, ќе задоцните.“

„Чекај да видам каде се напикал чичко ти Кољо“, му рече Минка и започна да вика: „Кољо! Кољо! Каде си бе, Кољо?“

Минка ја пребара целата куќа, но не го најде мажа си. Излезе во дворот и почна таму да го извикува името на Караславови. И Киро почна да го бара затоа што времето минуваше, а Сајбијката ги чекаше. Минка провери и во шталите затоа што си помисли дека можеби Кољо отишол да чисти и да ги нахрани животните. Но, го немаше. Добитокот беше гладен, а од мажот и ни трага ни глас. Отиде да види во плевната затоа што ожеби отишол да го подготви сеното и кога ја отвори вратата Минка замрзна. Ужасната спиште што се слушна дури и до небесата. Ја стави раката на устата, а очите и беа ококорени како да сакаа да и излезат од очните дупки. Киро брзо притрча до неа и што ќе види – Кољо висеше на една греда, си го ставил јажето на вратот и се нишаше напред назад. Момчето се уплаши и избега оттаму викајќи по патот:

„Чичко Кољо се обесил! Чичко Кољо се обесил!“

Кривејќи, Гена успеа да ги искачи скалите и да стигне до вториот кат на куќата. Застана пред вратата на одајата од младоженците и почука со бастунот. Почека малку, а потоа зачука уште еднаш. Најпосле се покажа Лозан, гол до половина.

„Што си се растропала толку рано, мајко?“, запраша тој триејќи си ги очите заради мамурлукот.

„Невестата уште ли спие“, тивко проговори Гена.

„Спие, спие. За што е работата?“

„Синоќа татко и се обесил.“

Цвета лежеше настрана на креветот врз пресушените свои солзи. Кога слушна што кажа свекрва и, веднаш скокна и отиде до вратата.

„Што се случило со тато?“

„Ох, чедо ... Се обесил.“

Цвета се потпре на сидот затоа што за ќе се срушеше на земјата. Тоа силно и го сви срцето како да сакаше да ја погуби. Лицето и се обли со солзи и таа нададе страшен вик. Лозан ја прегрна, а за тоа време старата сирна во одајата. Виде дека на креветот беше оставено невестинското руво на невестата. На белата боја можеше да се види крвава дамка. Гена погледна кон сина си и му кимна одобрувачки.

(Озвадок од истоимениот роман)

Превод од бугарски јазик: Сашо Огненовски)

ВЛАДИМИР ИЛИЕВСКИ

НЕМА ПРЕГРАТКА

Сонцето се качуваше сè повисоко. Стануваше топло.

Пред седум години, на тревникот, на неколку метри пред прозорецот засадив чемпрес. Добро нарасна. Како искусен и доверлив заштитник, доследен на својата должност, ја штитеше куќата од пладневното летно сонце. Внатре, секогаш беше свежо.

Седнат во фотелјата, потпрен со лактите на колената, ја гледав в очи.

- Сакаш сега да ти одговорам, така?

Седната, таа молчеше. Погледот кон мене се остреше од нејзината нервоза. Десната нога ѝ подигруваше. Свежината во просторијата како да исчезна. Сфатив.

- Добро. Ќе ти кажам, но навистина не знам зошто некои работи ги сфаќаш толку сериозно. Премногу сериозно.

Ритамот на нејзината десна нога се забрзуваше.

- Ти стварно не ме разбираш, или се правиш наивен?! - ми одговори, а воедно и ме праша.

- Зошто наивен? Едноставно, не разбирам зошто секогаш јас треба да сум оној лошиот, оној саможивникот, оној бесчувствениот, оној што постојано нешто греша, оној што постојано избрзува, оној што сам решава, оној што постојно е незадоволен... навистина не разбирам?

- Затоа што си таков... таков си! - подвижна бранејќи ја својата увереност.

- Зошто претходно не ми кажа? Зошто не седна да поразговораме, да направиме некој план? - се подисправи во фотелјата; гледаше директно во мене. - Разбираш ти, разбираш. Заеднички план треба, семејство сме. Но ти, човек полн со себе, сам решаваш и сам ја завршуваш работата. Па и јас понекогаш имам свое размислување, имам некаков став, нели?

Ја стави растреперената дланка на градите како да сакаше да си го потсмири забрзаниот срцев ритам.

- Не гледам ништо лошо во сето тоа. Едноставно не сакав да ти предизвикувам немир и нервоза. Сакав да те заштитам. Посакував да те изненадам - возвратив со смирен тон. - Мислев дека ќе ти се допадне. Поголем град, поголема куќа, подобра работа, поголема плата. И не можам сè уште да сфатам, што е тука погрешно?

Во ширум отворени очи во ѝ се насираше влажен сјај.

- Не можеш сè уште да сфатиш што е тука погрешно? Навистина ли го кажуваш ова?! - не криејќи ја нервозата подвижна - Ти кажуваш за друг поголем град, друга поголема куќа, поголема плата, но ти не кажуваш дека тој град, таа куќа и таа плата ќе бидат само твои, а не наши - и тогаш се лизнаа две големи солзи по нејзините образи. - Тие нема да бидат ниту мои, ниту на нашето дете, затоа што ова е нашиот град, сфати еднаш, и ова е нашата куќа. И таа плата што досега тука ја земаше, а тебе постојано ти беше мала, е наша. Барем јас така ја чувствував, а за тебе, по сè ова, навистина не знам.

Се трудев да останам смирен иако не можев да бидам рамнодушен на нејзините солзи Станав од фотелјата. Ги ставив дланките во џебовите на панталоните. Се доближив до прозорецот. Погледна низ него. Го гледав чемпресот.

- Ти, навистина не ме разбираш - ѝ се обратив гледајќи низ прозорецот. - И самата знаеш колку работата ми значи. Знаеш добро колку се вложувам во

неа. И тоа го правам за себе, но и за нас, за сите нас. Да, точно е тоа што го кажуваш. Тоа за што сега ми префрлаш се вика кариера. А како да бидам успешен во кариерата ако не одам нагоре, ако не ја ставам ногата на повисокото скалило - тогаш ја погледнав отсечно.

Со дланките го криеше расплаканото лице. Градите видливо ѝ поигруваа. Не откривајќи го лицето со придушен глас рече:

- Сакаш да напуштам сè. Мене оваа куќа многу ми значи. Ти тоа добро го знаеш. Сè што сум создала во животот е тука. И сега треба, следејќи ја твојата кариера, и твојата поголема плата, да ја напуштам и едноставно да заминам.

Сè уште гледав низ прозорецот со дланките во џебовите. Навидум смирен не вртејќи се ѝ возвратив:

- Ништо ти, ништо ние не напуштаме. Едноставно продолжуваме понатаму, одиме на подобро. Не почнуваме од нула, ме разбираш.

- Не почнуваме од нула, така рече? - стана и направи неколку чекори кон мене. - Сè е нула, надвор од оваа куќа, надвор од овој град - застава. - Зошто го гледаш овој чемпрес? Зошто, одговори ми?!

Ја погледнав. Молчев.

- Молчиш?! Знам зошто молчиш. Го посади ти, пред седум години кога се роди малиот, кога се роди нашиот син, се сеќаваш? Знам дека се сеќаваш. Јас седев во оваа соба, го доев и те гледав како го засадуваш дрвото.

И понатаму ја гледав. И молчев.

- Претходно бевме насекаде, ти постојано по твојата работа, јас постојано по тебе. Десет години посакувавме дете. Цели десет години. И ништо, Но ете судбината посака нашиот син токму тука да се роди, тука, во овој град, во оваа куќа - стоеше пред мене и продолжи. - Добро се сеќаваш на сè. Куќата беше недоправена, ограда немаше, кредитите одвај ги плаќавме. Но бевме среќни. Јас, ти и нашето бебенце кое дојде по десет години. Кога го посади чемпресот дојде во собата и ме бакна. И што рече? Се сеќаваш, нели?

Ја гледав в очи.

- Се сеќавам - ѝ одговорив тивко.

- Рече дека имаш сè на светот и дека друго ништо не ти треба.

- Реков – потврдив.

Погледнав кон чемпресот.

Таа гледаше во мене. Јас во чемпресот.

Молчевме.

Одеднаш се слушна силен тресок. Доаѓаше од ходникот, од надворешната врата.

- Мамо, направи ми сендвич, гладен сум! - викајќи влета во собата размрсулавен во кратки пантолони, со изгребани иззеленети колена и валкани патики.

Застана пред нас и се извика уште погласно:

- Глааадееен сум!

Истовремено се погледнавме. Во тој миговен поглед лишен од зборови се испреплетоа часови разговор. Немата конверзација заврши со нема прегратка.

Очите ми беа затворени. Го чувствував врз себе зачудениот детски поглед. Онадвор во собата влегуваше детска смеа.

Одеднаш малиот се заврте и истрча кон ходникот. Нашата прегратка остана во заштитничката сенка на чемпресот.

ДРАМА

СТЕФАН МИЛЕНКОВ

СЦЕНА 5

(Ноќ. Ходникот каде што е статуата. Олег скришно се појавува и застанува пред човекот.)

ОЛЕГ

Ова сега што ќе ти го дадам, никогаш нема да можат да ни го земат.

(Од една од чорапите вади светло син фломастер. Со истиот, почнува да му ги бои очите на мажот на статуата. Го враќа фломастерот во чорапата.)

ОЛЕГ

Сега ти имаш очи како моите. Јас како твоите.

(Многу полека и внимателно ги пружа рацете околу статуата и нежно ја прегрнува. Прегратката трае неколку секунди. Внимателно се одвојува од бистата и тивко си заминува од каде што дојде.)

(Сцена од пиесата „Потаткување“ дел од книгата „Страв“ во издание на Три, Скопје, 2021)

СТАША БАЈАЦ

ОВОЈ ЌЕ БИДЕ ПОИНАКОВ

ИВАНА

Овој ќе биде поинаков.

МИРЕЛА

Кога доаѓа?

ИВАНА

Ќе биде поинаков, го чувствувам тоа.

МИРЕЛА

По тебе ли доаѓа?

ИВАНА

Ги затворам очите и вдишувам длабоко и го чувствувам неговиот машки парфем, замислувам како влегол во Duty Free на некој аеродром во Цирих или во Виена и го зел в раце со своите машки раце и го помирисал. Ја испружил својата силна машка рака кон полицата и го дофатил стакленото шишенце и го ставил во корпата со виски и Тоблероне и тогаш продолжил кон касата и го извадил својот дебел, машки, кожен паричник и ги извадил тенките банкноти. Крупни, тенки евра што лесно паѓаат на пултот, како да се ништо. Педесет, сто, двесте. Никогаш не сум видела банкнота од двесте евра.

МИРЕЛА

Глупачке, немој никогаш да си го кажата тоа пред него.

ИВАНА

Тој ќе биде поинаков, тој кога седи, нему ранемата не му се наведнуваат напред и нему кошулата не му се затегнува под пазувата, тојс еди исправен и испеглан. Тој ќе биде поинаков, нему токата од коланот не го засекува во стомакот и нема сало што се прелева преку фармерките, тврдо, темно, влакнесто сало кое кога легнува преку тебе ти ги притиска коските и органите.

МИРЕЛА

Да ти ги видам ноктите.

ИВАНА

Тој ќе биде поинаков, тој мене ми вели Мала или Малечка, затоа што јас за него сум девојче, јас сум за него нешто што треба да се склупчи во своите раце ид а с есочува, некој кревок и лесен кој му седи во skutот и се привива во вратот, некој толку нежен и кршлив што може да ме собере со едно движење како свончица.

МИРЕЛА

Не можеш да одиш со такви нокти. Не можеш да носиш уредни нокти. Тоа што го имаш ти, тоа се нокти на млада жена млада сопруга. Тоа шт го имаш ти, тие умрени, средени нокти со лак со боја на кожа, тие твои раскалаѓени нокти кои велат јас не морам никому да му ги копам очите, тоа се нокти на кои веќе стои бурмата. Тоа што го имаш ти, девојко, тоа се нокти на госпоѓа која го носи истото презиме со човекот со којшто спие, тоа се самозадоволни нокти кои дишат со мирост на прстенот.

Ти мораш под итно на тоа да залепиш канџи, мали сечила, твоите рачички се швајцарски ножеви кои можат на една коза, иста како тебе да и кажат пријди и првиот пепелник лета кон твојт череп. Тоа се нокти со кои не може да се готви, да се пере и да се копа земја. Тоа се нокти со кои кога потчукнуваш по масата правиш звук како кога гранчињата удираат по прозорецот. Тоа се нокти кои и издолжуваат твоите прсти за а изгледаат како да не си вистинска жена , туку маѓична. Ти си маѓична жена што се појавува и исчезнува, ти си тука и не си тука, ти кога си удрена, тебе не те боли.

ИВАНА

Мене еднаш ми го залепија тоа, и тогаш после кога се избриша тој лесен гел, моите вистински нокти под него беа целосно уништени.

МИРЕЛА

А кому му е грижа за твоите нокти? Кому му е грижа за твоите мали глупави прстиња? Мислиш дека тоа некому му треба? Што ќе правиш ти со твоите мали, бескорисни прсти?

ИВАНА

Рацете на мајка ми сосема испукале и вените секогаш и набабреле и ноктите и огрубеле како некои мали копита. Таа ја зема мојата дланка во својата и ја гали и и вели рачички мои, рачички мои.

МИРЕЛА

Таа коса.

ИВАНА

Косата ми е долга.

МИРЕЛА

Мора подолга.

ИВАНА

Кога е подогла, тогаш ми испукуваат краевите.

МИРАЛА

Јас ти реков, кога ќе ти заблеска прстенот тогаш можеш да бидеш уредна.
Дотогаш надоградба.

ИВАНА

Мене тоа мис е одврзува.

МИРЕЛА

Глупачке, кожата може да се надогради со шнолички (?) со јазлење, зашивање, со кератин и микро прстени. Мислиш ли ти дека ние како вид кој пред шеесет години слетал на месечината не сме смислиле начин како мажот да те повлече за косата (?) како кобила, а во раката да не му остане баз(?).

ИВАНА

Јас кај мојот фризер видов клешта како што има мојот брат во работилницата па со неа ги вади искривените шајки, мојот фризер со таа клешта ги прицврстува тие прстени и вели дека тоа го корне.

МИРЕЛА

Корне, влече и ќе помине. Мора да истрпиш.

ИВАНА

Тоа е туѓа коса. Јас се будев во сонот, јас имав кошмари, јас сонував како сум се заплеткала во метри и метери коса од некои жени, сонував како тие мокри влакна се свиткуваат по целото мое тело и по лицето, како кога ќе се затне сливникоти тогаш влечеш и ќе повлечеш некои мали снегулки од сапун и валканици и јас сонував како сум се заплеткувал во метри и метри од сето тоа

—

МИРЕЛА

Достам прекини глупачко една. Што ти е грижачија коса е тоа? Мислиш дека на тоа влакнесто кравиште и е грижа за твојата коса? Има да ги закачиш нејзините опашки до крстот за кога ќе се напучиш крајот од косата да ти ги скокотка газовите. Има таа коса така да ја закачиш за како кога ќе ја врзиш опашката да може да те шета како со јамка. Има да ја носиш опашката толку високо на главата за да тис е затегнат очињата како кај мачињата во цртан филм. има да го закачиш тоа косиштето така што кога ќе седнеш да ги прекриеш градите за само да се насираат како две ридчиња под тенок слој снег.

ИВАНА

Мене другарките ми рекоа да додадам уште малку во устата, но јас не би сакал да го расипам профилот. Јас мислам дека тоа нему не му се допаѓа, кога девојката претерува во нешто.

МИРЕЛА

Твојата уста треба да биде како мала гума за пливање на надувување, која ќе го чува неговиот пенис, меко и грижливо. Твоите усни се две кришки најсвежи портокали, кои можеш еднаш да ги прободеш со тенка игличка. Твоите усни ги кријат твоите заби со кои ја каснуваш секоја што ќе се приближи на неговиот врат и на неговите нозе и на неговата кола. Твоите усни с еперничкиња за неговата брада, твоите усни се криви и се извиваат нагоре и прават вдлабнатина под носот во која можеш да ја чуваш спермата додека не се разводни и не се слее по образите.

ИВАНА

Но, јас мислам дека овој ќе биде поинаков, го чувствувам тоа. Тој наутро го става овошјето во блендерот, тој вели дека пекарата на Србите е братко. Тој е многу духовит и тој кажува нешто така што јас да се изнасмеам до солзи, а тој ми вели види како се кикоти оваа малечкава. Тој со шаката го поттурнува својот другар, се насмевнува и вели види ја.

МИРЕЛА

Леле, глупачке една.

ИВАНА

Тој мисли дека јас сум слатка, јас толку сакам кога тој мене ми вели малечка, јас се плашам дека ако претерам со усните и со ноктите и со косата јас нема веќе нема да абидам девојче. Тој тогаш нема да сака да ме грабне и да ме чува.

МИРЕЛА

Глупачке една, ти не треба да бидеш девојче, туку негово девојче. Ти реба да си газела, елегантна и спремна за борба како шакал. Ти ли волчица и лавица и дури тогаш негова девојка. Ти мислиш дека него го интересираат нежните пубертетски пупки? Тој сака половинче од девојче од кое растат две планети, две дињи, две планини. Тој сака вратот да ти е доволно тесен за да може да го опфати со шаката и од него да се шират малите рамена кои се рамки за две гротескни парчиња пластика, сокриени под твојата мека кожа.

ИВАНА

Мојата мајка има природно големи гради, јас сум на неа. Мене Господ ме погледнал. Јас имав среќа. Тоа е чиста среќа.

МИРЕЛА

Е, глупачке една. Тоа убаво ќе го засечеш и ќе го смалиш и тогаш во нив ќе напикаш нешто што стои исправени и кога стоиш на глава. Ти мислиш дека некому му е грижа за тие гради што ти израснале самите? Ти мислиш дека тоа вреди нешто кога немаат резони кои зборуваат гледај како ме секле за тебе? Види како некој со тенок скалпел ја засекол линиичката на мојата кожа и ги

вовлекол кесите со гума преку моите бели дробови? Види како кога јас вдишувам и издишувам на мене стојат овие трофеи што сум ги освоила затоа што сум била храбра и не сум се плашела. Види како јас за тебе сум легнала на масата за во мене да пикаат предмети и тогаш ме превиткуваа и ми даваа само лекови. Види како не сум плачела, гледај како сум јас твоето храбро девојче.

ИВАНА

Мене другарите ми рекоа дека е сега во мода природен изглед!

МИРЕЛА

Во мода е тоа кога тој ќе се разбуди покрај тебе, а ти изгледаш како да си нашминкана, а да не си нашминкана. Затоа на тие твои очи ќе надоградиш свилени трепки.

ИВАНА

Јас видов како се прави тоа, ти легнуваш во салонот и тогаш со пинцета и со лепило ги налепуваат на твоите постоечки, а јас кога некој сака да ми пријде на окото полудувам.

МИРЕЛА

Слушај ме сега, глупачке една глупава. Кога навечер убаво преку тие твои ни мои ни твои трепки ставиш маската, па еден, па друг, па трет слој. Па тој убаво ти го напикува својот кур в грло се додека не ти се насолзат очите и низ образите не тргнат да ти се слеваат мали црни линиички и кога ќе ја исцедиш целата таа маскара па ќе се измиеш, што мислиш дека наутро ќе те осуни? Слепо куче, крт, морско прасе. Или можеби да не спиеш со лаѓните трепки како некоја воспалена тинејџерка.

ИВАНА

Нема да спијам.

МИРЕЛА

Секако дека нема да спиеш, туку ќе одиш да се измиеш, а под тие четири слоеви маскара ќе извират преубавите свилени трепки кои наутро ќе го дочекаат како крила од некоја егзотична бубачка. Ме слушаш ли?

ИВАНА

Те слушам. Но, јас навистина мислам дека е тој поинаков. Тој кога оди, тој не ги става рацете во џебовите од палтото, па јас да морам да се придржувам, тој мене ми ја става раката на половината, како да сум некакво праче и за да можам во свите чевлички да се сопнам и да го скршам носето, но тоа никогаш нема да се случи затоа што тој ме придржува.

МИРЕЛА

Гуско една ретардирана. Ти треба да стоиш на потпетици како во мартинките. Треба сега да ти ја вклучам штоперицата и да си летнала долу и да се вратиш во дванаесетки, а јас да не сум трепнала со окоето. Ти треба низ куќа да одиш боса на прсти, тоа е твојата природна состојба. Ти треба да си толку срасната со потпетиците, за да се збуниш и да почнеш да ги навлекуваш на рацете. Ти можеш да глумиш дама и да одиш со ситни чекорчиња кога тој ќе ти го насади прстенот на тие твои рачишта и ако морам уште еднаш да ти го повторувам тоа, прво ќе те свекнам. Кога ќе с епојават уште четириесет такви исти како што си ти, ти мораш да можеш да стоиш на тие штиклишта пред него како да си му обезбедување, јасно ли ти е?

ИВАНА

Јасно.

МИРЕЛА

И тие рачички ќе ги истетовираш, за на секоја гуска што ќе те види од дваесет метри да и биде јасно дека милион ситни иглички влегле во таа кожа и дека милион иглички можат да влезат во нивните черепи ако пробаат да му пријдат. Јасно ли ти е?

ИВАНА

Јасно.

МИРЕЛА

Па кога на прстето ќе заблеска прстенот, тогаш можеш да одиш на ласери и да симнуваш тетоважи и да ги прекриваш натписите со ружи и со пеперутки. Јасно ли ти е?

ИВАНА

Јасно.

(Извадок од истоимената пиеса)

(Превод од српски јазик: Сашо Огненовски)

ЕСЕИ

АЛЕКСАНДАР ПРОКОПИЕВ

Трибун, Хронистерик, Кловн

Староста на ТрибуноТ

Во размислувањето за однесувањето на три типа писатели во однос кон власта, мислам дека за Трибунот не се доискажав. Го определив како искусен, одмерен играч, кој понекогаш, ако е потребно, кокетира со власта за да остане на трибунското место доживотно. Но, како и кај Хронистерикот и Кловнот, и кај Трибуните има значителни нијанси во соодносот меѓу пресметливоста и храброста во нивната позиција кон власта. Мислам дека недоволно ја истакнав токму решителноста на одделни Трибуни во клучните моменти на општествените, национални крстопати на својата татковина без компромис да се борат за своите ставови. Тие можат да ја носат таа улога толку предадено, што некогаш треба да се потргнат од неа, велејќи си го она што Конрад му го кажал на Хавел: „Сега повторно би можел да станеш писател. Одира важна историска улога, препушти им го тоа сега на политичарите“. Иако некои од Трибуните, ако треба, манипулираат со власта, за нив Вистината е поважна и умеат, наспроти сите притисоци, да бидат отпорни и упорни во нејзина одбрана.

Во таа смисла, се навраќам на примерите на двајца книжевни трибуни од подалечното (Иго) и од поблиското (Сартр) минато.

Страственото републиканство на Виктор Иго против диктатурата на Наполеон III (кого во своите памфлети го нарекува Наполеон Малиот), не го застраши ниту децениското прогонство на островот Гернзи, каде, освен што грмеше со памфлети, создаваше впечатливи цртежи и учествуваше во окултни сеанси, ги напиша „Клетници“ и збирките поезија „Казни“, „Контемплации“ и „Легендата на вековите“. „Скоцканиот“, но алчен за власт Наполеон III, кој од прв претседател на Француската република (1848-51) се пресвртува во властодржец и император (во историјата не ретка преобразба), беше вистинска мета за гневниот писател. Изгнанството на Иго има драматичност од висок стил. Под лажен пасош гордиот трибун, преоблечен во работник, заминува со воз следните децении да ги самува на малечките, студени ламаншки острва. Истовремено ја зголемува широката подршка во татковината против омрзнатиот монарх кој владееше со сила.

Во егзил во најкреативните декади на животот, Иго кога по долгото прогонство, во 1870-та, два дена по прогласувањето на Републиката, се вратил во Париз, бил дочекан како херој. Љубовта на францускиот народ кон трибунот Иго траела доживотно: на прославата на неговиот 79-ти роденден, е одржана една од најголемите паради во француската историја. Повеќе од два милиони луѓе минувале во негова чест пред неговиот стан во улицата Ејлау, а потоа вдолж авенијата на Елисејските полиња се движеле кон центарот на

градот. Слична таква огромна толпа 1883. го испраќа телото на Виктор Иго до Пантеон, каде е погребан.

Колку беше влијанието на Иго врз јавната свест, не само во својата татковина, туку, и како прогнаник, сведочи дека под влијание на неговите усилби за укинување на смртната казна, британската кралица Викторија, најмоќниот светски владетел во тоа време, ги поштедува од смртна казна шест ирски терористи, а се донесе и до нејзино бришење од женевскиот, од португалскиот и од колумбискиот устав.

* * *

Критичарите, од Тибодe па наваму, ја истакнуваат реторичноста како една од главните стилски одлики на Иго. Реториката е ефикасно средство што Трибунот често го користи, па оттаму е блиска и до Сартровиот став во „Што е тоа литературата“: „Писателот е говорник: тој назначува, докажува, наредува, одбива, интерпелира, преколнува, навредува, убедува, инсинуира“. Сугестијата на Сартр е очевидна: писателот треба да се ангажира. Секако, ангажираноста на Трибунот е различна од онаа на Хронистерикот. Дејствувањето на кажаното (напишаното) кај Хронистерикот е во служба на определена политичка ситуација, тој е жесток борец во првите фронтовски редови во битката за власт. Трибуновиот стратешки обзор е многу поширок, во политичка, а и во идеолошка смисла. За него имиџот за сопствената непокорна индивидуалност е особено важна, па затоа не трпи да го присвои преграката на власта. Тој може да се приближи, да подржува и храбри определено мислење, став на некое политичко здружение, но никогаш не е „партиски човек“, каков што е најчесто Хронистерикот.

Трибунската ангажираност за суштинските, етички начела, за опстојот на својата национална литература, култура и јазик очекува да биде величана со високи награди и признанија, и доминантно место во книжевните истории. Трибунот-писател, прифатен и од својата фела како исклучителен, авторитетно ги оценува креативните дострели на своите претходници (и по некој современик), со што ја нагласува сопствената важност во востолувањето на националниот Пантеон. Во книжевниот свет тој речиси да нема соперник кој може да му парира по важноста и функцијата што тој ја зазема во културниот и општествен живот на својата татковина. Неговиот противник, ако е поединец, мора да ги оличува оние властодржни практики и структури што го предизвикуваат Трибунот директно да им се спротивстави.

И да биде во властодржна политичка позиција, па тогаш Трибуноот, кој инаку се бори за Правда и Принципи, влегува во двобој. Така беше случајот и со Иго, и со Сартр.

* * *

Но Сартр, да бидеме искрени, имал многу поинтелигентен и позначаен противник отколку оној на Иго. Генералот Шарл де Гол. Херојот на францускиот отпор, претседател на 5-та Република, државник со светски углед, моќна фигура во француската историја. Освен тоа, за разлика од Наполеон III, бил омилен во народот, кога 1958-та е избран за претседател на Француската Република, овој висок нослест 67-годишен генерал добил 78,5 % од гласовите. Ја поттикнува промената на уставот, за што добива уште поголема подршка на Французите – 79,2%! Генералот, со право, се славел како двоен спасител на Франција – првин, во ослободувањето на татковината од фашистичката окупација, второ, спасувајќи ја француската република од застрашувачки немири. Имено, во мај 58-та, радикалните приврзаници на француската колонизаторска власт во Алжир дигаат побуна. Франција е веќе истоштена од штотуку завршената војна во Индокина. Само еден човек, генералот Шарл де Гол, може да ја смири оваа тешка ситуација што навестува државен удар.

После оставката на местото претседател на државата уште во 1946. , де Гол повторно станува претседател, за голема добробит на татковината. Го смирува бунтот, врши реформи на институциите со подршка на мнозинство пратеници и го прогласува Уставот на Петтата република. Андре Марло, убеден комунист, активен учесник во кинеската револуција, шпанската граѓанска војна и францускиот партизански отпор, по сето тоа исклучително револуционерно искуство, станува министер за култура во кабинетот на де Гол и негов искрен приврзаник. Во своите „Антимемоари“ тој ја открива почитта и довербата кон својот претседател: “Со својот соговорник тој воспоставуваше многу интензивен контакт што, со оглед на неговата резервираност, се чинеше необјаслив. Тој контакт во прв ред проистекуваше оттаму што тој оставаше впечаток на целовита личност – впечаток што ја демантираше онаа вообичаена изрека: не оценувај го човекот според еден разговор. Сето она што ми го кажа ја поседуваше онаа тежина што историската одговорност им ја дава и на сосем едноставни изјави... Разговарав со висок офицер кој ги сакаше

идеите и кој неприметно ги поздравуваше во минување; со човек пред кој секој беше одговорен, зашто тој носеше одговорност за судбината на Франција; и конечно, со личност опседнат со своето послание, и чиј дух беше преокупиран со таа судбина што требаше да ја открие и да ја исполни“.

Јасно е дека де Гол беше вистински национален Трибун на Франција, обединувачка сила на францускиот народ кој, откако ги преброди сите тешки искушенија, во староста се соочи со уште еден голем и опасен животен предизвик. Во мај 1968-та тој беше во својата 78. година, Сартр, иако петнаесетина години помлад од него, влегуваше во своето „трето доба“. Судирот меѓу Генералот и Сартр беше всушност соочување на двајца искусни, умни и решителни личности, но во и на прагот на староста.

Тие бурни мајски денови, париските демонстрации, предводени од Националната унија на француските студенти, од Сорбона и Латинскиот квартал брзо се ширеа низ Париз, оснажувајќи се со нови демонстранти, пред сè младинци и работници. Полицијата насилно реагираше, демонстрантите одговорија со фрлање коцки од калдрмата и градење барикади. Ова можеше да потсети на традицијата на париските народни бунтови, добро позната од историјата: од Француската револуција 1789., па преку големите улични немири 1832. (во коишто учествуваат Гаврош и Мариус на Иго) и 1848. (каде е учесник самиот Иго) до Париската комуна (чија сто и педесет годишнина ја слават напредните ширум светот), гневниот народ излегуваше на улица.

Како во предупредувачки масовни немири се однесуваше Генералот, а како Егзистенцијалистот?

78-годишниот де Гол, под голем притисок на настаните, за кусо замина во Баден-Баден, каде се сретна со генералот Масо, заповедник на француските окупацијски сили во 3. Германија. За што се договарал со него? Претпоставка е дека разговарале за можната интервенција на војската против демонстрантите. Пред седум години, како претседател на владата, Генералот со сила ефикасно го спречи алжирскиот државен удар на „пензионираниите генерали“, многу лесно придобивајќи ја, во својата стара војничка униформа од 2-та Светска Војна, војската на своја страна. Освен тоа, обидот за државен удар најде на широко спротивставување кај синдикатите, што со едновремен синдикален штрајк, му дадоа поддршка на де Гол.

Генералот знаеше дека со народот нема играње. Се врати на преговори со студентите и работниците во Париз и прифати некои нивни барања, но затоа веднаш го распушти Парламентот и веќе во јуни 68. закажа нови избори, на кои што убедливо победи.

Од „другата страна на барикадата“, егзистенцијалистичкиот гуру Жан Пол Сартр, единствен кој ја одбил Нобеловата награда за литература, доследен на ставот дека писателот не смее да се поистовети со ниедна институција, бил одушевено следен од студентите, и неговата трибунска популарност во бунтовните шеесети не беше само француска, туку глобална, светска. Во мај-јуни 68-та, во екот на немирите, тој беше силен инспиратор и подржувач на студентскиот бунт. На 20-ти мај, во „Le nouvel observateur“ објавен е интервју во кое Сартр разговара со Даниел Кон-Бендит, „Црвениот“ (прекарот заради бојата на косата и политичките убедувања), еден од лидерите на студентското движење. Но како оној што интервјуира. Да, големиот, моќен филозоф Жан Пол Сартр го интервјуира младиот бунтовен студент Кон-Бендит! И тоа во екот на демонстрациите.

Заради граѓанската непослушност и активната подршка на студентите, Сартр бил уапсен, но, по наредба на Генералот со зборовите „Не апсете го Волтер!“, веднаш ослободен.

Сартровиот егзистенцијализам и неговите идеи за слободата, хуманистичките вредности, револуционерната солидарност (според него Че Гевара е најкомплетното човечко суштество на неговото доба) беше во голема мода меѓу бит-генерацијата, која што пак ги водеше масовните протести што од Франција ја зафатија Европа и светот.

Наспроти „биди млад и молчи“, еден од тогашните графити со кои што студентите ја иронизираа де Главата политика, се храбреа со сартровското „да бидеме реални, го бараме невозможното!“.

* * *

Признавам дека ме збунуваше, дури малку ме иритираше, Трибунската нагласена потреба, и покрај силниот општествен и политички ангажман, да создава во сите книжевни жанрови - романи, драми, есеи, раскази, патеписи, полемики, писма ..., таа креативна плодност, кога ќе се префрлеше и во поезијата, како кај Иго (или кај Гете, Крлежа...) Трибуновата самосвест делува запрепастувачки. Често со извонредни, восхитувачки остварувања, но понекогаш и со очигледни вредносни осцилации. Виталната креативна енергија на Трибуноот е надчовечка, а тоа, се чини, му овозможува да создаде не само импресивен опус, туку во таа бројна продукција, и книжевни ремек-дела, но и оние помалку успешни. Иго е најголем писател на францускиот

романтизам, но неговите драми, меѓу кои и „Ернани“, од која што потекна либретото за познатата Вердиева опера, или „Кромвел“ со предговорот што беше инспиративен манифест на романтизмот, ја изгубија битката со времето. Кај Сартр пак, временското решето, иако само четири децении по неговата смрт, веќе ги издвојува драмите „Валкани раце“, „Гаволот и Господ Бог“, автобиографските „Зборови“, романот „Мачнина“ како подобри во однос на останатите негови книжевни дела.

Трибунот не може да биде скромен, и кога е одмерен и кога се чини дека е скромен. Тој и како е свесен за својата важност, за славата која го следи во животот. Тој никогаш не станува Трибун против својата волја. Сосем ретки се спротивните примери, како на пример на Чеслав Милош во времето на Солидарност кој на констатацијата на новинарката (во книгата интервјуа „Разговори во Париз“ на Бранка Богавац) „Вие сте боженство во Полска“, одговара: „Таа улога е многу тешка и таа е апсолутно вон моја волја. Себе си се сметав за херметичен поет и во секој сличај за една мала елита, а настаните од мене направија симбол“. Но на тој „херметичен“ поет, студентите му ги шверцуваа збирките што потоа јавно се читаа на големите протесните собири во Полска.

Омиленоста на Трибунот меѓу студентите и интелигенцијата е неоспорно подржувачка, но често неговата популарност во народот е за неколку пати посилен од онаа кон другите значајни автори, современици на Трибунот. Во случајите на Иго и на Сартр, тоа е повеќе од очевидно.

Но, и покрај тој надчовечки ефект што ја издвојува неговата позиција на надмоќна социјална и книжевна присутност, Трибунот е сепак... човек. И тој старее. Како стареењето влијае на Трибунот, како тој реагира на сопственото стареење, на неминовното про(ис)текување на времето?

Голем дел од обемната студија „Старост“, Симон де Бовоар го посветува на описите и коментарите за стареењето кај познатите уметници. За стариот творец, како и за секое човечко суштество, приближувањето на смртта носи тешки искушенија. Бовоар открива како секој уметник одделно различно ја доживува староста и се соочува со сопственото заминување. Во повеќето анализирани судбини, остарениот уметник мачно ги поднесува неволјите на стареењето (Свифт, Микеланџело, Верди, Шатобријан...), но, според Бовоар, ги има и оние (Витмен, Гете, Лу Саломе, Реноар..) кои во доцните години од својот живот ја задржуваат творечката радост.

Меѓу нив е Иго. Покрај сите животни премрежија и семејни несреќи, тој, пишува Бовоар, и натаму се чувствувал неранлив, а неговата работна

способност не опаѓала. „Пишуваше песни што спаѓаат меѓу неговите најдобри... Се игра со зборовите и сликите послободно отколку што тоа го правел било кога, никакво претерување не го плаши: Иго е авантурист“... „Неговиот внук раскажува: Нè зборуваше за крајот, што го насетуваше, со толку спокојна ведрина, што никогаш не нè ја представи смртта како нешто ужасно“. Бовоар мисли дека стариот Иго бил во согласност со самиот себе, зашто „таа средба на моќната старост со славата ја посакуваше од почетокот“.

Во една друга своја хроника, „Церемонија на збогувањето, разговори со Сартр“, истата авторка, инаку во интензивна, контраверзна животна врска (од 1929-та, кога таа има 21 година, до неговата смрт) со Сартр, непосредно, но безмилосно ги опишува последните години на неговиот живот.

Човекот со трибунски силна волја и интерес за дејствување, Сартр, со старечкото опаѓање на телесната снага, со губитокот на видот (се наметнува паралелата со Борхес кој сопственото слепило го вклопи во многу пристојна и творечки витална старост), според сведоштвото на Бовоар, постепено се пасивизира, станува отсутен, рамнодушен. За разлика од описот на дедо си во „Зборови“ кого, вели Бовоар, Сартр „...го поистоветуваше со ликот на моќниот и мудар патријарх, секогаш задоволен со себе си...“, писателот бил поразен од староста. Можеби и затоа што, за разлика од дедо му, кој „уживаше во величенственото здравје“, Сартр се соочуваше со крупни здравствени проблеми, се повеќе стануваше жртва на стареењето на своето тело.

Соочени со безмилосното стареење, со истрошеноста на сопственото тело, некои од писателите трибуни можат да се запрашаат: „А за што да пишувам понатаму?“. Ова секако не важи за витални трибуни како Иго, но оние болешливите како Сартр веројатно, при завршетокот на својот земен живот, го преиспитуваат својот влог во големите проекти на своето некогашно јас. „Иднината решава дали минатото е живо или мртво“, го цитира Бовоар францускиот трибун, писател и филозоф, иако во последните години на животот, тој го губеше ентузијазмот што претходно го држеше во напната креативна и ментална форма. После студентската пролет 68., се трудеше да го заокружи, користејќи амфетамин како неопходна поткрепа, „Семејниот идиот“, опсежната анализа на биографијата на Флобер, но не успеа да ја доврши.

Неговиот погреб, како и оној на Иго, со педесетина илјади посетители, беше уште еден доказ на неговата омиленост што ја уживаше меѓу почитувачите. Се создаде голема турканица поради која еден од присутните паднал во отворениот гроб пред Сартр да биде погребан.

* * *

Книгите разговори со старите Трибуни (на Екерман со Гете, на Матвејевиќ со Крлежа, на Цане Андреевски со Конески...) се читани и цитирани од следните генерации писатели и почитувачи. Испраќањето од земниот живот, како што видовме со погребите на Иго и Сартр, е завршниот акорд во долгата низа приврзености и почести што го следат Трибуноот низ неговиот живот, без оглед на неговата здравствена состојба.

Што не може да се каже за многу поскумомните испраќања од земното постоење како, на пример, на хронистерикот писател Паунд, кој откако бил уапсен (и во затворот запишувал стихови на тоалет хартија), со години бил изолиран, под психијатриска контрола, депресивен и напаѓан. Или она на клоновот писател Виткаци, кој го „режира“ сопственото самоубиство, пресекувајќи си ги вените и испивајќи јак отров, а на љубовничката Чеслава која поаѓа да му се придружи, ѝ дава недоволна доза „Луминал“ за да може да преживее. Или да се вратиме подалеку – какви беа последните денови на еден голем Трибун, каков што е Гете, наспроти оние на големиот Кловн Моцарт или големиот Хронистерик Ниче?

Трибуните, како што се Иго и Сартр, како што е нашиот Конески, заминуваат во книжевната и национална историја со бројни следбеници меѓу помладите современици. Спротивно од нив, омиленоста на писателите хронистериици и клонови кај современата критичарска и читателска публика е понесигурна, посспецифична и поиздвоена. Хронистерикот може бргу да се здобие со читателски навивачи кои ќе го цитираат поради засилената актуелност и несомнената жестина. Од друга страна, делото на Хронистерикот се мери со различни аршини кај оние критичари што се од „неговата“ страна, наспроти оние од „другата“. Во полемиките, за разлика од организираниот и постојан Трибун, Хронистерикот веднаш влетува со противнапади и навреди. По ист принцип, високо-ниско, се движи и линијата на книжевните награди, што му се доделуваат на Хронистерикот кога неговите ставови се во согласност со властодржечката политика, а потоа, кога политиката се менува, неговите јавни почести речиси ги снемува. Но делата на виртуозните хронистерички писатели тријумфираат подоцна, кога, прочистени од судот на времето, се прифаќаат со сета нивна силовитост.

Во однос на писателите Клонови, рецепцијската судбина на нивната книжевност може да биде непредвидлива за време на нивниот живот, иако е

потребен извесен временски период, некогаш со години, некогаш со децении, не ретко постхумно, за да ги добијат вистинските вреднувања. Најчесто се случува генерациски прескок за нивното дело да се препознае вон шемата на „игривост, шарм и досетливост“ и подаровитите писатели-кловнови да си го добијат заслуженото повисоко место во книжевната хиерархија, а оние најдаровитите на луцидни, значајни иноватори. Но многумина писатели-кловнови од помал авторски ранг, инаку занимливи човечки суштества за дружење, остануваат само во анегдотите, а за тоа, на некој начин, и самите се „виновни“. Го немаат јавниот авторитет на Трибунот, а ни експлозивниот настап на Хронистерикот. Но затоа, токму поради нивната раздвиженост и поливалентност, писателите (и уметниците) клонови, полесно и поточно од трибуните и хронистериците, ја препознаваат вредноста и значењето на делата на другите автори. А најсилните меѓу нив, пак, се преоткриваат пред нивните подоцнешни следбеници како оригинални, анализирани и читани книжевни мајстори.

За разлика од писателите клонови и хронистерици, нагласено позитивната рецепција на делото и личноста на стариот Трибун непречено тече и се збогатува. Многу ретко, трибунот може да биде свргнат во староста, како во случајот со Кнут Хамсун (наспроти трибунското востолучување на неговиот голем претходник и сонародник Ибзен). Напротив, Трибунот во староста веќе ја добива митологизираната аура, што ја зајакнува и обезбедува долготрајноста на неговата историјска и културолошка важност.

ЗА ЧЕТИРИТЕ МАКЕДОНСКИ КНИЖЕВНИ МОЌНИЦИ

На еден век од раѓањето на четворицата македонски книжевни великани – Славко Јаневски (1920), Блаже Конески (1921), Коле Чашуле (1921) и Ацо Шопов (1923), препрочитувајќи и согледувајќи ги нивните впечатливи книжевни опуси, сигурен сум дека уште посилено ќе ја засакаме македонската литература. Ретко, и во многу поголеми литератури, се случува вакви четири книжевни мајстори, речиси врсници, да се родени во еден толку збиен хронолошки миг од три години! Уште повеќе, зашто секој за себе, создава јасно индивидуализиран креативен свет, што во македонскиот, но и во поширокиот книжевен контекст, достигнува висок вредносен дострел. Во една свежа, напната и добро хранета книжевност, делата на овие четворица книжевни фигури од моќен книжевен калибар бараат подлабок увид, препрочитувања и превреднувања од страна на помладите толкувачи.

Во еден мој (чисто) субјективен прием на македонската поезија, поетските опуси на Конески, Јаневски и Шопов се меѓу првите десет, а Шопов е сèуште мој ненадминат поетски првенец. „Црнила“ на Чашуле е и ден денес силно и актуелно драматуршко дело, а и другите (бројни) театарски пиеси, како на пример, „Вејка на ветрот“ или „Партитура за еден Мирон“, сведочат за неговата ангажирана, проучувачка писателска дејност.

Ќе се обидам, во овој оглед, да ги согледам четворицата автори во рамките на едно мое подолго истражување за фигурите на Трибунот, Кловнот и Хронистерикот и нивната улога и функција во книжевниот и социјален живот. Се подразбира дека важен дел во ваквата класификација носи и односот на Трибунот, Кловнот и Хронистерикот кон власта, и обратно. Еве како ги определувам нивните особености:

Трибун – встоличено дејствие врз современата култура и јавноста, суштински увиди во јазикот и книжевната традиција, баран советник и заштитник на националниот идентитет; во однос кон власта користи политичко влијание, но гради слика на човек над партијски интереси.

Хронисторик – јак полемички нагон, бриток, некогаш вулгарен речник во милитаристички занес, роден колумнист, најчесто партијски определен, честа жртва при промена на власта.

Кловн - жанровски растрчан и иновативен, со најшироки варијанти на типот – од највесел до најмрачен – научен да се мимикрира, иако може да биде мета на озборувања. Во зависност од својот талент, или претходник, пионер на нови книжевни постапки, пред времето, или театрален маргиналец.

Имав среќа да се сретнам во живо со тројца од овие четворица значајни македонски автори. Единствено не се запознав со Шопов, но благодарение на пријателството со ќерка му Јасмина, се соочив со неговата работна соба, маса и библиотека.

Интересно е дека со Јаневски и Конески се запознав патувајќи. Буквално. Со Конески во автомобил, на пат кон Куманово, каде се одржа промоција на стихозбирката „Црква“ (имав чест да бидам еден од промоторите), потоа вечера и враќање назад, со истиот автомобил, кон Скопје. На задните седишта на автомобилот бев стуткан меѓу две згодни младинки, организаторки на настанот. Конески седеше до шоферот, кој беше сиот возбуден што вози таква личност и зборуваше гласно, како и младинките, кои освен тоа и гласно се кикотеа на тивките шеги на поетот. Со Јаневски пак, се запознав во ноќниот

воз Белград-Скопје (за таа средба пишував во антиупаството бр. 221). Иако имавме резервирани места во вагонот за спиење, поминавме долготрајен, ноќен муабет во ходникот на возот. Темпото на неговиот говор беше релативно бавно, но зборуваше долго, го паметан неговиот устен есеј за Маркесовото Макондо (подоцнешна поврзаност со Кукулино?).

Конески и Јаневски често се спомнуваат заедно, со право, како главни придвижници на современата македонска литература, иако како автори тие имаат речиси наполно различни книжевни стратегии.

Кај Јаневски поезијата и прозата се како поплава, незапирлива, пребујна, преполна со надоаѓачки зборови, што се тркалаат носени од буицата. Во Кукулинскиот циклус таа напрегната јазична сила, напоена со чудесни митски реликти, станува уште поволтажна. Што е делумно, мислам, показ и на неговата човечка природа. Јаневски и во својата сликарска, градинарска и ловечка страст, во интересот кон стрипот, како да го позајмуваше вишокот енергија од писателството.

Конески, спротивно, е строг, прецизен и одмерен творец. Се чини дека внимателно, со смислен план, ги подготвувал градбите на своите песни. Неговата љубов кон шахот, неговата интровертна замисленост, се чувствува и во неговото поетско создавање што наликува на промислена, стабилна, детално вообличена градба. Во неговата поетска работилница, секое парче алат ја знае својата намена, и чека да се функционализира, да се вклучи во градењето на поетската стварност.

Определбата која е фигурата што секој од четворицата значајни македонски автори ја изградија кон јавноста и власта, и овие кон нив, ја поткрепувам, пред сè, со нивните творечки специфики, а ја дополнувам со рецепцијата на нивните дела и личности за време на нивните животи, како и по нивната смрт.

Се чини најочевиден трибунскиот ореол што Конески го заслужи уште во младоста и којшто со годините и децениите го засилуваше со своето книжевно и научно влијание. Тивок Трибун, тој создаде чети од свои следбеници и почитувачи, кои наизуст ги говорат стиховите на „Везилка“, „Тешкото“, „Стерна“... Моќта на неговата реч постхумно се зголемува и е темелна потпора на македонскиот културен и национален идентитет.

За разлика од Конески кој сосем се вклопува во трибунската позиција, Јаневски е мешан тип. Се знае дека поседувал прилична политичка моќ и дека умеел да манипулира со власта, но по сè изгледа не целел кон трибунското место (што и така било неприкосновено заземено од Конески), па не може да се означи дури ни како „несуден трибун“ (како Гане Тодоровски, на пример),

а од друга страна, и покрај повремената жестокост и користење на политичката привилегираност во меѓуписателските односи, Јаневски не ја прифаќал хронистеричката улога, да биде во служба на други приоритети, освен на сопствените. Неговите книжевни амбиции, во бројните книги поезија, романи, раскази, сценарија, детска литература се силно и постојано насочени кон истражување на книжевната форма. Иако читателот го препознава неговиот стил, тој од книга до книга бара различни стилски решенија, при тоа преплетувајќи ги реалното и ониричкото, митското и имагинарното.

Оттаму, не би се двоумел во творечките и човечки стратегии на Јаневски да ја препознаам неедноставната, понекогаш застрашувачка клоновска сушност.

Тука, се чини потребно, уште еднаш да ги појаснам (иако тоа порано веќе го формулирав) особеностите на оваа категорија писатели, зошто инаку ознаката „Кловн“ може (сосем) погрешно да се сфати. Да повторам: жанровски склон кон хибридизација и експериментирање, писателот – кловн е подготвен да си игра, да не го запира движењето на текстот, при тоа користејќи широка гама на поетички средства и „трикови“, неговото писмо може да изненади со ненадејности и пресврти.

Чашуле, пак, со кого, преку Независните, се среќавав почесто, поседуваше разговорна, немирна, борбена природа. И покрај доцната возраст, покренуваше и влегуваше во дискусии жестоко бранејќи ги своите ставови. Бев импресиониран од неговата виталност, физичка, но уште повеќе ментална, со бистра и остра перцепција на своите современици и епоха. Неговите кажувања, како и неговите драми и проза, ги исполнуваа фабули и ликови, нагласено карактерно и емотивно дегустирани. Додека кај Јаневски минатото се напојува со магичното, кај Чашуле тоа се осегашнува. Авторите со нагласена хронистеричка особеност, без оглед на својата поетичка разноликост (Мајаковски, Киш, Орвел...) ги актуелизираат своите сижеа, и кога станува збор за историја и кога ја обликуваат во поема, расказ или басна. И најчесто на некој начин го „наговараат“ читателот да им се придружи на нивниот став. Чашуле спаѓа во таа група ангажирани писатели, кои го чувствуваат времето, минато или сегашно, како поттик за дејствување, како предизвик на вештината уметнички да се обликува етичката порака.

Останува Шопов. За неговата поезија напишав еден од своите најдолги есеи со наслов „Номадот Ацо Шопов“, фасциниран од неговата поетска моќ на трансформација, што од стихозбирката „Слеј се со тишината“ до последната

„Дрво на ридот“, е во постојаната геопоетичка потрага по созвучјата меѓу надворешниот и внатрешен пејзаж. На ова патешествие, секоја книга на Шопов

освојува поетска територија поинаква од претходната, а сепак не би било можно да ги разлабавиме нивните врски, или уште полошо, да ги поделиме, зашто патникот – стихотворец е еден во својата менливост.

Би ја искористил ознаката Поет Номад како еден од специфичните подтипови на Кловнот. Оној што памети, ама не се закотвува во сеќавањето. Тој гледа како неговиот живот тече, но низ својата проточна мудрост ја прочистува сликовитоста на надворешниот свет. Во тој поетски подход, раснењето на творечката сила е очигледно: од најраните, пишувани заедно со Јаневски, „партизански“ збирки (иако меѓу нив е незаборавната песна „Очи,“) до сублимираната „Стихови на маката и радоста“ се минати само две години. Во своето творештво, поетот имал и духовит интервал, во сатирично-игривата збирка „Јус – универзум“, што покажува дека кловнот-номад може, во согласност со инспирацијата, да биде оштар и сатиричен.

Чест е, среќа и поттик за една национална литература, да слави стогодишнина од раѓањето на четири автори од рангот на Јаневски, Конески, Чашуле и Шопов. Нивните дела, проникнати со спознанието на светот, на татковината, но и со самоспознанието, ослободени од провинцијализмот, везени

на македонски јазик, а со универзален карактер, се вградени меѓу најзначајните во современата македонска книжевност.

САШО ОГНЕНОВСКИ

СЛАТКИОТ СТИСОК НА ПРЕГРАТКАТА

(Кон романот на Лоф Ју „Прегрни ме цврсто“ во издавање на Готен, Скопје, 2022г.)

Кога зборуваме за љубовта секогаш се фокусираме на нејзиниот флуид, но кога ќе се доближиме до него или неа, тогаш во нејзините жили навлегуваат стратегиите и плановите како да се задржи, да се присвои или, како што понекогаш се вели, да се конзумира. Љубовните струења понекогаш заминуваат во погрешен правец, залажуваат или исчезнуваат во привид, согоруваат во нереализираноста, но и во нејзината горчина. Романот на Лоф

Ју „Прегрни ме цврсто“ говори токму за тоа согорување, за потрагата на неколку млади луѓе по вистинската љубов, по вистинската личност која ќе ги обземе. Лоф Ју е псевдонимот на двајца млади автори Адриа Фонт и Инма Суст. Адриа Фонт е актер и драматург, додека Инма Суст е новинарка. И двајцата го користат псевдонимот кој го има призвукот на најомилената синтагма во светот „те сакам“.

Оваа ведрa љубовна приказна се случува меѓу тинејџери и користи слична матрица која ја препознаваме во американските телевизиски серии од формат на Беверли Хилс, или од хиспаноамериканските тинејџерски серии како што е *Rebelde Way*. Но, овие двајца млади автори во овој роман отидоа и чекор подалеку: приказната за љубовните авантури на Принцез и младите тинејџери околу тие прекрасни девојки ја обвиле во една поетичност која импонира и воодушевува. Романот „Прегрни ме цврсто“, како и што кажува самиот наслов е посветен на флуидната љубов, онаа која во својот предзнак ја носи во прв пред симпатијата, а потоа и најубавите нејзини состојки: бакнежот и прегратката. Младите автори раскажувајќи ја приказната за младите вљубеници како да ја испреплетуваат низ мрежата на прегратката која постојано се споменува во најразлични прилики, а ја има и во цитатите со кои започнува секоја глава од романот. Но, оваа приказна е составена од многу помали кои ги развиваат младите Ана, Серхио, Силвија, Маркос, Давид, Беа, Естела а тука се и Нереа, оној кој е виновен за страдањето на Естела, Лео, како и епизодните улоги чија функција е од витално значење: Ману, Начо и родителите на младите тинејџери.

Се чини дека нема љубовна игра без љубовен триаголник. Но, нема ни симпатија без страдање. Овие се крајпатните станици на оваа љубовна приказна која се мултиплицира на најразлични начини кај сите главни протагонисти. Имено, Серхио е главната љубовна опсесија на Беа и Силвија и помеѓу тие љубовни осцилации се случуваат и други кои пулсираат меѓу „сестринството“ Принцез како што се безглавото вљубивање на Ана во братот на Силвија Давид и секако едно општо вљубување во новото момче кое свири гитара, Маркос. Новиот убавец има куче кое се вика Атреј и изгледа боженствено. Она што тој го раширува како љубовна аура ги обзема сите девојки и во романот делува како еден вид на координата околу која се развиваат сите релации, премислувања, дошепнувања и неодлучности. Секако, овој роман кој цврсто го прегрнува младиот читател и со својата приказна не му дава да ја остави книгата од рака повремено говори и за насилната страст, за недоличноста во изразувањето на љубовта, за

непочитувањето и во родова и во човечка смисла. Овде се мисли на лошата поставеност на многу постариот и оженет Лео кон младата Естела која судејќи по нејзината судбина паднала во неговата мрежа, но и на епизодата со безобразниот Начо за чии постапки убаво ја предупредил Давид својата сестра Силвија. Младите автори низ овие случувања опфатиле добар дел од можните љубовни констелации, од она што погоре го напоменав како „стратегии“ кои успеваат или не успеваат, но едно е сигурно: се пластат како искуство во емотивниот живот на младите тинејџери. Во овој љубовен роман има многу страст, многу бакнежи, љубомора, солзи и секако, многу прегратки. Лоф Ју прегратката ја користат како многу силен знак, но и како силна порака: таа значи и утеха, и прошка, но значи и голема вљубеност, голема посветеност. Во секоја глава од овој мошне интересен роман главните ликови минуваат низ љубовните лавиринти на недоумицата во кои чекорат понесени од своите претпоставки, но најмногу од своите копнежи. Лоф Ју мајсторски раскажувајќи ја оваа приказна градат и извонредна галерија на различни прототипови, љубовта ја доживуваат на најразличен начин и се благонаклони, сурови, недостижни, но се еден на друг и единствените во нивните животи, нивна лоша или добра судбина. Приказната како што споменав погоре тече со многу динамично темпо отворајќи низа настани кои се одвиваат во животите на младите луѓе, но низ нејзините описи и реплики љубовта е флуидот чија поетичност е главна карактеристика. Затоа во настаните кои се случуваат, особено преку ликот на главниот љубовен објект, младиот музичар Маркос има многу музика, многу артизам, а стиховите кои тие ги смислуваат се обоени исто така со боите на љубовта.

Низ страниците на романот „Прегрни ме цврсто“ се одвиваат љубовните недоумици на Силвија и Беа околу младиот Серхио кој преживува и една лесна сообраќајна несреќа, малата Ана до последната страница од романот согорува за доста постариот од неа Давид, додека првата која влегува во видокругот на општољубениот Маркос е Естела, девојката која носи со себеси последици од лошата врска со суровиот и бесчувствителен Лео. Авторите плетејќи ги овие приказни и фокусирајќи ги во една сторија го поставуваат прашањето: каде водат сите овие превирања? Ќе се реализираат ли соништата на сите овие Принцези и млади момчиња? Дали, конечно во сите овие љубовни искрења лежи вистинската љубов и колку таа ќе трае. Лоф Ју овие прашања ги поставуваат низ дијалозите на младите ликови кои постојано се сомневаат и во себе и во своите другари и соученици, во своите родители кои

иако ги нема многу во романот, сепак се еден репер на балгонаклоност кој е повеќе од потребен во целата оваа тинејџерска сага.

Тинејџерската љубов во голем дел е прва во животот на младите луѓе кои тукушто зачекоруваат со срамежливи чекори во територијата на возрасните. Џорџ Бернард Шо во една прилика рекол дека: „Првата љубов е малку лудост и многу љубопитност.“ Романот на Лоф Ју ја има и таа нишка: љубопитноста. Овие вљубени тинејџери во своите љубовни бранувања се исклучиво водени од љубопитноста, од нивната стремеж да го спознаат тој еликсир кој ќе ги одведе во непознатите простори на сласта и убавината. Лудоста во овие љубови се крие во ситните недоразбирања, кои понекогаш можат да бидат и фатални, но, како што споменавме, тука е лечебноста на преградката која ќе ги спаси сите погрешно разбрани ситуации, ќе ги утешат лошо избраните љубовни објекти и што е најважно ќе им потскаже на сите оние кои не ја почувствувале дека нејзиниот стисок ќе не натера да заборавиме на се што е лошо и ќе продолжиме по оној пат кој ќе не одведе кон толеранцијата и соживотот.

Секако, првата љубов никогаш не е последна. Ретки се случаите кога таа е единствената во животот. И Силвија, и Беа кои облетуваат околу Серхио, а и малата Ана која напнатоста не ја напушта до крајот на романот, како и играта меѓу Естела и Маркос наведуваат на тоа дека овие љубови со зрелоста може да се променат, да се искушат и да останат како убав спомен, но дека без остаток мораат да се пробаат. Ова е уште една нишка во овој прекрасен тинејџерски роман, а тоа е сакањето. Она што би го нарекле технологија на љубовта. Преградката делува исцелително, но љубовта е она што треба да се помине и да се одживее. Како вирус кој треба да се одлежи. Сите Принцези и принцови во овој роман го испитуваат своето сакаше. Тука стои уште една недоумица која е поврзана со љубопитството на Шо: како да се сака? И како тоа да допре до оној/онаа пред нас.

Низ овие констелации се движи позамашниот роман на младите автори од чии пораки претпоставувам има и што да научиме. „Прегрни ме цврсто“ е уште едно потсетување на тоа дека младешката љубов е онаа со најгусто ткиво и дека никогаш не исчезнува затоа што е прва и е најискрена, а искреноста во овие зли времиња е многу далеку и воопшто не е на дофат.

ИНТЕРВЈУ

ВАЛЕНТИНА НОВКОВИЌ

ПОЕТОТ ИМА СВОЕ МЕРЕЊЕ НА ВРЕМЕТО

Валентина Новковиќ, поетеса, прозна авторка, преведувачка, новинарка, уредничка во издавачката куќа „ЛиберландАрт“.

1. Умешна поетеса која знае да го отслика колоритот на интимата. Кои се изворите на Вашата инспирација кога е во прашање љубвната поезија?

„Љубовта е мрежа фрлена на вечноста“, сметал Зигмунд Бауман, и навистина, љубовта е она што не приближува кон вечноста, не прави луѓе во вистинската смисла на зборот. И во Првото послание на Св. Апостол Павле Коринтјанинот пишува: „Ако јазици човечки и ангелски зборувам, а љубов немам, тогаш сум како своно кое ечи, или кимвал којшто свечи. А сега, остамува верата, надежта, љубовта, овие три: но од нив е најголема љубовта. Значи, најубавата одежда на битието е љубовта. Стиховите се испишуваат самите, нема посебен ритуал, нешто ме допира и се создава песната, таа е внатрешен монолог кој низ стиховите постанува чуен и за другите. На кој начин ќе го чујат, зависи од личните импресии, на оној што секој го носи во себе. Но, согласна сум со она што го сметал Тагоре: „ја нема таа поезија што би можела да се вивне до оние висини до коишто допира љубовта.“

Неодамна од печат излезе мојата трета, а четврта по ред поетска книга „Одгатнувалки на нежноста“, книга со љубовна лирика која само наизглед се занимава со партнерската љубов. Таа е, всушност посуптилниот приказ на мојот поглед на светот, на обидот да с епрепеглаат нерамнините, да с енаправи нешто додека „жирафите не ги кренат главите, слононите не ги достигнат опашките, водата не се повлече од хоризонтот во којшто сме се загледале еднаш.“ Да бидеме само она што сме, мислечка љубов, подвижна нежност, битија на емпатијата. „Само да бидеме ние во облеката од разбирање на тешките равенки на времето, во обувки кои се исполнети со камен, за да не одлетаме пред да е кажано пред едновистината на Спознанието.“ („Преодени“, Одгатнувалки на нежноста, 2021) Препораките ги потпишаа Гојко Божовиќ, Драган Лакиќевиќ и Драган Танасиевиќ, истакнати, со награди овенчани поети, есеисти, антологичари ... Неизмерна е чест, но и одговорност кога добивате порддршка од ваквите творци за да истраете, трудејќи се да бидете подобри.

2. Првата поетска збирка „Безвремено“, покрај интимистичкиот, со себе носи еден иреален, имагинативен лакмус. Читателот има впечаток дека оваа поезија се движи по многу остриот раб меѓу романтизмот и импресионизмот. Кој е Вашиот впечаток кога ќе ги погледнете повторно тие стихови?

„Безвремено“ е првата самостојна поетска книга пишувана во текот на една деценија. Пред неа имаше повеќе антологии во кои беа застапени моите стихови, многу од нив се преведени на англиски, полски, руски, романски, узбечки и киргиски јазик. Согласно сум дека песните носат интимистичка нота, од себе не можеме да побегнеме, дури и тогаш кога тоа го правиме свесно, секогаш е тука нешто што не издава, стихот, зборот, сенката на маргините на книгата. Она што не е напишано, но сепак се крие на рабовите и повикува да биде одгатнато. Имагинацијата е составен дел од секоја уметност, реалноста може да биде основата, појдовната точка, но имагинацијата е таа тајна состојка којашто разликува едно творечко дело од другото. Кога од оваа перспектива ќе ги погледнам стиховите од оваа книга и понатаму ме држи истиот занес, можеби, ако сега правам избор, некои други песни би биле дел од книгата, но во сите сум јас. И тоа неодстапување од себе, оној тенок глас е неопходен заради согласувањето со самиот себе. Се почнува од тоа, а крај на творењето нема. И секогаш подобро, поинаку, добро е додека е така. Поетот има свое мерење на времето и личниот свет, можеби како што вели Албер Карак: „никој повеќе не по мерка на времето, ние сме надминати“, затоа го создаваме нашето време. А оригиналноста на некој поет се наоѓа во неговата способност не да пронајде нешто ново, туку да дефинира и да даде изблик на нешто за што постои потреба да постане видливо, нешто што веќе е на пат да се роди. (Насо Вајена)

3. Уште една таинственост. Во оваа поетска збирка Вие потенцирате некои букви. Тоа е на некој начин мултизначно, но веројатно е и некој мистичен код за кој би биле нестрпливи да дознаеме кој е тој и од каде доаѓа.

Во книгата „Безвремено“ поедини зборови можат да се читаат и како една, и како две, за да се означи почетокот на другиот збор ставена е болдирана буква. Ми беше интересно, од еден да направам два збора доживувајќи го напишаното секој пат на друг начин. Песната е мистичен код сама по себе, тоа е она што ја прави поезијата безвремена и севремена, но она што е разрешување, ако воопшто го има, треба читателите да го откријат самите,

како што песната не завршува со точка, туку со секое ново читање се допишува. Поетот одсекогаш ги гледа појавите на нешто поинаков начин, си поигрува со зборовите, со смислата, со подсмислата, ги следи треперењата на невиденото. Отец Јустин Ќелијски сметаше „дека околу видливото и зад видливото се простира безбрежното море на невидливото“, а јас би рекла дека стихувањето е некој вид на обид тоа бескрајно, безбрежно море на невидливото да се направи видливо. Еве неколку стихови од оваа поетска книга:

Со невидлива рака во погрешен шпалир уФрлена
(со самоЛагата на насмевката во верување дека постојат виситнските)
Кривам со неисчекорно, зашто се можно сум изОдела,
Вдолж попреку не го решив кРстозборот.

4. Со втората поеска книга „Сува капка“ вие ни ја отворате вратата на тагата, би рекле дека е тоа поетски реквием кој е, од друга страна и стилски многу длабок. Кажете ни нешто за филозофскиот аспект на оваа Ваша поетска збирка.

„Сува капка“ (Партенон, 2018) е книга посветена на мојата упокоена мајка, или на женскиот родослов воопшто, таа е патот на болката, жалта, сонажувањето, смиреноста, дамарите, слабоста и на крајот на помирувањето со сопствениот и сите оние што с ена патот кој мора да се изоди колку тој пат да ни бил отежнет. Мене пишувањето на оваа книга ми помогна да се помирам и да се примирам, кривејќи да го издржам тој пат од себе дос ебе, чисто заради одговорот на прашањата кои се насетуваа. „Човекот пишува за да си ја поврати изгубената чистотија“, напишал Лоренс Дарел и во тоа има вистина, а пишувањето е, на некој начин поминување на златото низ огнот,з а да се потврди неговата автентичност. Добро рековте, тоа е на некој начин поетски реквием не само за упокоената драга личност, туку и за заблудите со кои свесно или несвесно се соочувавме, а не сме можеле да ги пребродиме и да ги осветлиме единствено со светлото на смислата и опстанокот. Тоа е спасоносна, животворна Капка која овозможува опстанок, преживување, наспроти се. Таа лач која во најцрниот мрак, сепак се избирава за Светлина. Затоа што, фала му на Бога, смрт нема. Се е Пат кон Светлината, во Воскресение.

5. Поетесата напишала и една збирка раскази. Збирка која балансира меѓу брановите на маѓискиот реализам и еден флуиден импресионизам. На кој начин е оваа збирка раскази референцијална на Вашето животно искуство?

Збирката раскази „Два часа од вистината“ (УКС, 2020) наиде на многу убав одзив кај читателите, исто како и кај книжевните критичари. За книгата пишува амногу истакнати творци како мр Душан Стојковиќ, др Милутин Ѓуричковиќ, Милован Станковиќ, Ранко Павловиќ, Маја Белегишанин, Љубоドラг Стојановиќ и др. Книгата е поделена на четири целини и ја сочинуваат раскази со социјална тематика, хуморески, раскази кои во себе содржат елементи на фантастика проникнати со реализам, како и оние кои се однесуваат на најделикатните, партнерски односи. Расказите се создадени во минатите две две децении, а со оглед на околностите, а се објавени после две поетски книги. Во се што сме напишале, има дел од нас, сос амото тоа што сме автори, во некој став, постапка. Личното не може да се избегне, а на тоа не треба ни да се инсистира. Расказите се и во нас и околу нас, понекогаш ги побаруваат, а понекогаш ги повикуваме. Убаво дефинирал Чехов пишувајќи: „Дајте ми пепелник и јас од него ќе направам расказ.“ А на маѓионичарот на краткиот расказ треба да му веруваме.

6. Вие сте наградувана преведувачка од руски јазик. Колку е според вас преведувањето кретивен чин?

Преведувањето е како повторно испишување на едно дело. Понекогаш „лично толкување“ на неизреченото, на она што, можеби, останало да лебди на патот од авторот до преведувачот. Секако дека е креативен чин, прилима да се биде дел од нечиј поетски или прозен свет, драгоцен е и тешко е да се спореди со нешто друго. Со преведувањето, препевањето се испреплетуваат две култури, традиции, погледи на светот, одгатнувањето на нежните треперења на нечија душа ... што е уште поважно, од тој преплет понекогаш се изродува и инспирација за некои лични творечки импресии.

7. Се обидовте и во поезијата и во прозата, и тоа многу успешно. Каде с енаоѓате себеси во некои понатамошну креации што се однесува до книжевниот род и жанр?

После три поетски и една прозна книга, време е за роман. Се надевам дека и ќе биде така. Но, и за монодрама која е во подготовка. Ние сонуваме, Бог

остварува. Поезијата е ниша во која се чувствувам заштитено. Таа е моја прва средба со поинаквите, небоземни нишки без кои битствувањето би било посиромашно, со многу помалку бои во калеидоскопот на стварноста, па сум сигурна дека ќе има уште поетски книги, но и прозни, ако е така запишано.

8. Каде е местото на српската поезија во светските рамки на поетските движења?

Српската поезија на светот му го даде Стеван Раичковиќ, Бранко Миљковиќ, Радослав Петковиќ, Васко Попа, Момо Нстасиевиќ, Милутин Боиќ ... тоа е поетска нишка која достоино не претставува во светот. И современите поети како Драган Данилов, Гојко Божовиќ, Драган Лакиќевиќ, Матија Беќковиќ, Злата Коциќ и многу други чие поетско слово за слава и чест на поетските претходници продолжуваат по тој пат. Би рекла дека е Србија земја на поети. Многу често во зборовите на некој кој никогаш не се обидел во поезијата се насетува песна и тоа каква! Изворна, благо неизбрусена!

9. Имате големо познавање на руската книжевност. Кои се вашите примери и колку имаат тие влијание на Вашата работа?

Кога би започнала со поетите, тогаш списокот секако дека би бил пофолг, но ги издвојувам Ахматова, Цветаева, Блок, Мајаковски, Окуцава, Висоцки, Арсениј Тарковски, Пастернак, Фета ... Секако дека списокот со ова не се завршува. Секој од нив, на некој начин влијаеше на мојата работа, поттикнувајќи ме на промислување, отворајќи ми го светот на поинакви енергетски струења, кои за творецот се драгоценци. Од прозните писатели би го истакнала Достоевски (чија творечка ингениозност по мое скромно мислење е тешко да се повтори) Чехов, Булгаков, Грибоедов, Њекарасов, а посебно Замјатин, многу актуелен и во сегашно време, посебно акос е знае дека неговиот роман „Ние“ во кој Единствената држава ја потиснала слободата во корист на среќата настанал пред пред Орвеловата „1984“ (1949) и романот на Хаксли „Доблесниот нов свет“ (1932). Уште од студентските денови ги читав со задоволство руските религиозни мислителци, меѓу кои Берѓаев, Соловјов ... „Самозпознавањето“ на Берѓаев, мене, тогаш бруцошка, ми остави многу силен впечаток, тоа беше духовен потрес. Воопшто, руската духовна литература е она што го читам со големо задоволство, а последна во низата е книгата „Несвети, а свети и други приказни“ на Архимандрит Тихон (Шевкунов).

10. Дали поетесата чита повеќе поезија или проза? И што моментално чита?

Научива да читам многу рано, со пет години и се сеќавам дека на дедо ми, татко на мојот татко, му читав на глас написи од Политика, секако оние пократките. Набрзо станав членка на библиотеката и тоа на многу необичен начин. Пораснав на Хаџипоповац, две улици од онаа на која што живеев, на Приморската улица се напѓаше, а фала му на Бога и денес се наоѓа библиотеката „Милутин Боиќ“, огранок „Хаџипоповац“. Во тоа време, во неа работеше една прекрасна жена, ерудита, некој што живееше низ книгите и за нив. Еден летен ден си играв со децата од соседството, а библиоткарката Добила не повика и ни подари сликовници. Условот да ги добиеме на подарок беше тој кога ќе ги прочитаме да ојдеме кај неа на посета и да и ја прераскажеме нивната содржина. Другите деца се откажаа, а јас го исполнив ветувањето и ете, од својата петта година сум активен член на библиотеката и посветен читател. Во почетокот тоа беа сликовници, подоцна бајки, раскази, редовната училишна лектура со мкоја заедно читав и нешто по свое или по збор на Добрила, потоа на студиите по славистика она што го изучувавме на факултетот и се така до денешен ден. Со оглед на убавите околности во таа иста библиотека, веќе неколку години наназад ја водам трибината „Разговор со поетот“ на која гостуваа многубројни поети од земјата и од регионот, верувам дека набрзо ќе се вратиме на редовните активности, затоа што неизмерно се радувам на новите поетски книги од драгите колеги по перо. Читам подеднакво поезија и проза. Признавам, почесто поезија и во чантата секогаш имам барем една книга поезија. Тоа е мојата духовна храна. Како уредник во издавачката куќа „Либерланд Арт“ читам и многу различни ракописи што ги испраќаат авторите во нашата издавачка куќа. Се радувам на секоја нова книга, било да е тоа поетска или прозна. Моментално паралелно читам повеќе книги: „Течен кристал, антологија на српскиот микро есеј на 20 век“ на Зоран Богнар, „Песни на еден читател“ на Драган Лакиќевиќ, „Животот на инсектите“ на Виктор Пељевин. Во последните седмици во чантата ми се наизменично „Пространството на снегот“ на Романскиот пет номиниран за Нобеловата награда којашто имав привилегија да ја препеам на српски јазик и „Демонот на Соловјов“ на Никола Кајтаз.

ЛИЛЈАНА ПАНДЕВА

1. Мината година беше исклучително плодна за вас. Објавивте две книги (од кои едната реобјавена) и добивте три награди: наградата „Григор Прличев“ за поемата „Капетаните“, првата награда за краток расказ на „Нова Македонија“ за расказот „Ронка леб“ и наградата „13 Ноември“ на град Скопје што зборува за една Ваша посветеност кон различните книжевни родови подеднакво. Како ја чувствувате таа родова определеност кога пишувате за одредена тематика и кон кој литературен род е насочен Вашиот најбележит афинитет?

Бездруго постои определена врска меѓу содржината и формата на книжевните дела што особено важи за постарата литература, а денес сè повеќе доаѓа до израз преплетување на форми и содржини што на извесен начин се проектира и во обновата на поемата како еден вид не толку застарена туку премногу експлатирана форма. Современите трендови во литература овозможуваат и обнова на поемата, пред сè во врска со преплетувањето на формите во модернизмот и во постомодернизмот. Од друга страна, современата ситуација во светот пред сè на безбедносен план, но и новата митологија што се јавува во последниве педесетина години даваат плодна почва за нови творечки искуства со поемата, но исто така и за комплексни прозни дела. Навистина времето на поемите од типот на „Сердарот“ и на нарациите од типот на „Војна и мир“ одмана се одминати, но тоа не значи дека и нашето совремие нема реални прототипови на херои како што и нема време без војна и без мир. Дел од тие теми се присутни во актуелната светската литература, но тие се и мој предизвик. Бездруго на овие теми најмногу одговара нарацијата, оттаму и најмногу се остварувам во прозата. Менувајќи често работни места сум имала можност да опсервирам различни професионални средини, па оттаму и широк дијапазон на теми во моите творби од детска градинка до старечки домови, од куќен совет до НАТО-бази.

2. Во вашите романи говорите за љубовта на различен начин што подразбира различни околности и временски обележја. Конечно, сите мислиме дека љубовта е онаа што ќе го спаси човештвото од сите зла, независно од нивните корени. Колку ја има љубовта околу нас и во нас за да биде доволна за злото да не може да го уништи она највиталното и во духовниот и во материјалниот живот?

Можеби од една страна одделни теми што биле присутни во литературата денес под лажниот превез на демократијата ги маркираат како несоодветни за современиот читател, но тоа не значи дека некои теми што денес се

наложуваат во литературата некогаш биле неприфатливи, а можеби и утре ќе бидат такви. Но секоја од тие проскрибирани теми може да најде свој влез во литературата преку љубовта како лајт-мотив. Навистина тешко е да се оддели што е реалност а што фикција во големите љубови, како на пример онаа што сум ја претставила во романот ДОИЛКАТА или пак на современ план онаа што сум ја претставила во „Дневници на една љубов“ или, пак, што ќе ја претставам во продолженијата на „Од агендата на Калина Калин“ и „Два Божика“. Еве, сега ви открив на што работам на книжевен план.

3. Вашите збирки раскази се секогаш тематски заокружени. А, во последно време расказот станува книжевна опсесија на многу други помлади автори. Кои се изворите на Вашите инспирации и каде оди Вашата понатамошна определеност во овој род?

Опсервацијата на секојдневноста и длабокото сондирање во минатото се мојот домен на откривање нови теми за литературна обработка. Во секој расказ има зрно вистина обвиено со мноштво наративни стратегии и стилски изразни средства. Ме радува што бројот на авторите што пишуваат раскази од ден на ден е сè поголем и радо ги читам и ги следам, притоа радувајќи се на нивните постигнувања.

4. На многу наврати пишувате за малите луѓе, за социјалната дисторзија. Дали мислите дека малиот човек, оној незабележливиот е всушност највидливата мапа на оваа земја, дека во таа невидливост има многу живот, многу страдање, многу копнеж?

Секој што „учел“ од Чехов, или од Конески, тргнал по тој пат, по патот на малиот човек. И во големи земји има мали луѓе но и во мали земји се раѓаат големи луѓе, а во бесконечноста на книжеvnата нарација ликот колку и да е мал може величествено да биде претставен или пак да остави длабока трага кај читателите.

5. Кои се мотивите кои мислите дека се уште не сте ги допреле, а би сакале да пишувате за нив?

Можеби не мотивите туку една друг жанр е поголем предизвик за мене. Тоа е утопијата. Во која секако место ќе си најде и досега неистражен мотив за мене. А нив ги има многу, безброј. Моите дела се токму тоа – различна мотивска инспирација.

6. Во родовската определеност на вашата книжевна библиографија недостига драмата и есејот. Дали сте помислиле да посегнете и по овие книжевни родови?

Јас сум се пројавила со драмата во македонската современа книжевност, т. е со моите драмолети за деца („Новогодишни едночинки“) кои своевремено беа изведувани во повеќе основни училишта, а добар дел од мојата есеистика, претежно за македонската современа книжевност е расфрлана по различни зборници, што не значи дека еден ден нема да бидат собрани на едно место. Истото може да го кажам и за моите научни трудови од областа на македонскиот јазик и филологијата воопшто.

7. Каде ја гледате македонската книжевна мисла во пошироките европски контексти и конечно, колку е македонската литература сигнификантна како препознатлив израз?

Ова е мошне повеќе болно отколку тешко прашање. Македонската литература има дела на коишто може да ѝ позавидат многу „поголеми“, ако така може да се каже, литератури. Но, за жал, тие остануваат во рацете на македонскиот читател, затоа што за да ја претставиме македонската литература надвор со своите јазични граници таа треба да биде преведена. Тука ни се отвора горливото прашање на преводот. Она што како преведна книга можеме да го видиме се само спорадични примери и тие се резултат на личните заложби и вложувања на авторот, поретко и на издавачот. За македонската книга да стане сигнификантна во европски и во светски рамки, таа пред сè треба да му биде достапна на странскиот читател. Крајно време е Министерството за култура да стане поактивно на тој план. Јас се надевам дека новата министерка за култура која по вокација е професор по еден странски јазик, ќе има разбирање за оваа тема и ќе ги вложи своите напори кон афирмацијата на македонската современа литература и на македонскиот автор во Европа и пошироко. Во спротивно, ќе останеме само автори за македонскиот читател.

СКОПЈЕ

ТОМИСЛАВ ОСМАНЛИ

СВЕТУЛКИ ВО НОЌТА

15. Продавачки на темјанушки и препродавачи

Кино сала.

Една од најсцепарателните секвенци на „Продавачката на темјанушки.“

Кино салата во која трае проекцијата е стара сала со дрвени столови, исполнта со гледаќи. Тоа се епизодистите на претставата. Меѓу нив Вељо и Рада свртени со лице кон публиката, ја следат речиси без здив проекцијат. Одекнува музиката од филмот.

На звучниот фон од песната на Сарута Монтиел, следуваат неколкупасажи, изведени преку театар на сенки, од платното од позадина:

- Наќо му предава нови пупкавци или слична „роба“ од шверц на Панче. Тој гледа во стоката, а потоа, крадешкум, во Наќо, кој ги брои парчињата...

- Панче се среќава со непознат, млад човек. Изменуваат неколку зборови. Потоа се губат во темницата...

- Непознатиот му предава броени пари на Панче. Овој ги зема кимнувајќи му со глава.

- Во собата на Наќо, Панче му ги предава парите. Наќо зема дел и по пребројувањето му ги предава на Панче. Овој ги зема и ја отвора вратата да замине. Го спречува повикот на Наќо. Се подвраќа. Наќо од сакото вади и му покажува – пасош. Панче стаписано го гледа. Го става пасошот во џеб.

Крај на филмската секвенца на „Продавачката на темјанушки.“

Вељо погледнува во Рада. Та, трогната, липа и со бело марамче неутешно си ги брише солзите.

Тој го врти погледот кон филмското платно.

Таа си ја олеснува душата. Си ја исплачува маката.

16. Еленот

Офицерот се враќа дома. Облечен е во својата летна униформа. Во едната рака држи чанта, а во другата пакет свиткан во хартија. Дома е Дејан.

КАПЕТАНОТ

Јес' ту?

ДЕЈАН

Не.

КАПЕТАНОТ

Мислиш да ја не знам. Опет ми се ту заносиш. Ево, овој је за тебе.

ДЕЈАН

Што е тоа?

Капетанот ја кине хартијата. Се појавува препарирана глава на елен со неголеми рогови.

КАПЕТАН

Био тата на лову. За тебе. Ето. Јел' ти се свиџа?

ДЕЈАН

Глава од мртво животно. Грозно е.

КАПЕТАН

Знаш ти шта је грозно. Грозна је она твоја маска од јелена. Ако очеш јеленску главу има да добијеш праву. Ко што приличи мушком детету. Не ону, Боже ме прости, за балет. Маска је за педере. Глава је з аправе мушкарце. Она се не качи на лице, веч на зид. Ево ти на!

Му ја тутнува еленската глава в раце. Дејан ја прифаќа. Шокиран е.

Затемнување.

17. Страст

Две преплетени тела се свиваат во полумракот исполнет со долги, сини сенки. Во собата на Оља, Панче и Оља водат љубов. Во полутемницата на собата свети радио, од кое допираат звуците на популарна италијанска мелодија од времето. На прозорецот се пали и гаси синиот рефлекс на оближна неонска сијалица. Трепка фирмата „Синоличка“.

(сцени од пиесата „Светулки во ноќта“)

